Cursus 8-12: Elementen van cognitivisme

Situering

8. Cursussen van 1996 tot 2000

8.1. Elementen van logica, 1996-1997 (EL1-EL92, 115p.)
8.2. Elementen van methodologie, 1996-1997 (EM1-EM71, 101p.)
8.3. Elementen van Religiefilosofie 96-97, ERF1-ERF335, 396p.)
8.4. Inleiding tot New Age, 1998-1999, (NA1-NA151, 80 p.)
8.5. Elementen van Logica, 1997-1998, (EL1-EL99, 133p.)
8.6. Elementen van ontologie, 1997-1998 (HM1-HM24, 30 p.)
8.7. Kosmologie, 1997-1998 (K1-K52, 62p.)
8.8. Theologie, 1997-1998 (TH1-TH42, 50p.)
8.9. De mens als biologisch wezen, 1997-1998 (BW1-BW42, 52p.)
8.10. De mens als onsterfelijke ziel, 1997-1998 (OZ1-OZ37, 37p.)
8.11. Elementen van cultuurfilosofie, 1998-1999 (CF1-F58, 70p.)
8.12. Elementen van cognitivisme I, 1999-2000 (COGN1-COGN52, 68p.)
8.13. Elem. van cognitivisme II, 1999-2000 (COGN2.1-COGN.2.130, 157p.)
8.14. Elem. van cognitivisme III, 1999-2000 (COG3.1-COG3.58, 82p.)
8.15. Elementen van logistiek, 1999-2000 (LOG1-LOG39, 49p.)
8.16. De sociale kwestie als cultuurkwestie, 99-00 (SK1-SK100, 141p.)

Opmerking: *Deze cursus werd van een grotere spatiëring voorzien dan de tekst van de oorspronkelijke cursus. Verwijzingen in de oudere versie van deze tekst stemmen dus niet overeen met de huidige paginering van 'word'. Daarom wordt de oorspronkelijke paginering telkens weergegeven met de letters 'COGN'. Ze staan voor 'Cognitivisme', en worden gevolgd van het oude paginanummer.*

Inleiding: *Het heersende cognitivisme is vijfvoudig. Het steunt hersenwetenschappen, biologisch gesitueerd, op cognitieve psychologie, kunstmatige intelligentie en taalwetenschap. Men kan van een filosofie spreken, maar dan niet meer in de traditionele zin, wel in een psychologisch-materialistische vorm ervan. Sommigen spreken van een filosofische psychologie, want wat cognitivisten 'geest' is wezenlijk psychologisch en in een natuurkundige zin te verstaan.*

Cursus 8-12. Elementen van. Cognitivisme,

Inhoud: *Klik de tekst aan die je wenst te lezen.*

Inhoud: zie p.2.

Cursus 8-12. Elementen van. Cognitivisme, ... 1
1. Voorwoord (INL1/ INL5)..... 2
2. Bewustzijn. (02/04)..... 10
3. Mentale fenomenen. (05/06)..... 13
4. Geloof (belief, croyance). (07/12) 16
5. Dierlijk mentaal leven. (13/14) 23
6. Interpretatietheorie. (15/19)..... 25
7. Projectietheorie: voor en tegen. (20/23)..... 31
8. Volkspsychologische theorie: voor en tegen. (24/28) 35
9. Volkspsychologie (cognitivistisch geduid). (29/35) 41
9.1. De basisaxioma's (29/31) 41
9.2. De basisaxioma' s : voor en tegen (32) 44
9.3. Wittgensteinisme/ Ryle en Fodor (33/35) 45
10. Mentale oorzakelijkheid (36/52) 49
10.1. Dualisme (37)..... 50
10.2. Fysicalisme (38) 51
10.3. Logisch behaviorisme (39/40)..... 52
10.4 De "type/ type" identiteitstheorie (41/45) 55
10.5. Verdubbeling der explananda (46) 60
10.6. Functionalisme (47/48)..... 61
10.7. Anomisch monisme (49/50) 64

COGN-INL1

1. Voorwoord (INL1/ INL5)

'Elementen' (van het antieke Griekse 'stoicheia' Lat.: elementa) betekent

a. aspecten (delen, gedeelten) van iets, -- in dit geval cognitivisme,

b. die men behoort voorop te stellen (als 'archai', Lat.: principia, beginselen,verstaan) om iets te begrijpen.

Welnu, volgens *Ol. Houde, D. Kayser, Ol. Koenig, J. Proust, Fr. Rastier, Vocabulaire de sciences cognitives* (*Neuroscience, psychologie, intelligence artificielle, liguistique et philosophie*), Paris, 1998, is het heersende cognitivisme vijfvoudig. Het steunt op vier vakwetenschappen: neuro- of hersenwetenschappen (genetica zeker inbegrepen), d.i. het biologisch aspect, cognitieve psychologie (deze laatste staat zeer centraal) kunstmatige intelligentie (het technologisch-informatisch aspect), taalwetenschap (met inbegrip van logi(sti)sche taalgebruiktheorie).

Het is wezenlijk 'filosofie' maar dan in een psychologisch-materialistische

zin. Terecht heeft men van “filosofische psychologie” gesproken, want wat cognitivisten ‘geest’ (mind, esprit) heten, is wezenlijk psychologisch te verstaan en wel in een zeer natuurkundige zin.

Het cognitivisme uiteenzetten zou m.a.w. - gezien de vier basiswetenschappen en de ene filosofie, die wij voor het gemak ‘geestesfilosofie’ heten een encyclopedisch werk zijn.

Nu is het zo dat deze cursus wel degelijke informatie wil leveren die zich afzet tegen

a. dilettantisme (“van alles iets weten”) **b.** maar ook tegen (hyper)specialisatie (“van iets alles weten”).

Daartoe volgen nu steekproeven die mettertijd een zicht op het geheel van het cognitivisme geven (wat wij veralgeheling heten, -- d.i. iets anders (ofschoon ermee verwant) is dan ‘veralgemening’, die er zeer vaak meer verward wordt).

Duidelijker: men veralgemeent niet van de cognitieve psychologie naar de gehele cognitieve mentaliteit; wel veralgeheelt men van de cognitieve psychologie naar het geheel, de totaliteit (misschien het systeem), van “het cognitivisme”.

Wel zullen wij de materie zoveel mogelijk aanpassen aan de aard van het Instituut voor Opvoedkunde en dus bij voorkeur ‘opvoedkundige’ aspecten belichten.

COGN-INL2

Bladwijzer.

1.-- Voorwoord. -- INL. (01/05).
2.-- Bewustzijn (02/04).
3.-- Mentale fenomenen (05/06).
4.-- Geloof (belief, croyance) (07/12).
5.-- Dierlijk mentaal leven (13/14).
6.-- Interpretatietheorie (15/19).
7.-- Projectietheorie (20/23).
8.-- Volkspsychologische theorie (24/26).
9.-- Volkspsychologie (cognitivistisch geduid) (29/35).

I. Basisaxioma’ s (29/31).

II. Basisaxioma's voor en tegen: kort: Wittgenstein/ Ryle, en Fodor (33/35).

10.-- Mentale oorzakelijkheid (36/52). -- Dualisme (37). —Fysicalisme (38). Logisch behaviorisme (39/40). -- "Type/ type" - identiteitstheorie (41/45). -- Verdubbeling der explananda (46). -- Functionalisme (47/48). -- Anomisch monisme (49/50). -- Engel (51/ 52).

Opm.-- Volgt een tweede gedeelte waarin de deelwetenschappen ter sprake komen op verkorte maar suggestieve wijze, nl. taalwetenschappen en cognitieve psychologie, hersenwetenschappen en artificiële intelligente.

Ontologie.

Men ziet op iedere bladzijde "E.O." staan voor "elementen van ontologie". Dat heeft zijn reden.

De metafysiek, het hartstuk van de filosofie (althans in een traditionele duiding t/m Hegel), is om te beginnen ontologie, d.i. werkelijkheidsleer. Ontologie vraagt zich telkens weer af n.a.v. alles dat object van aandacht kan zijn hoe werkelijk het is en hoe het werkelijk is (existentie / essentie). Deze twee zijn één.

De cursus tracht te tonen en aan te tonen hoe werkelijk cognitivisme is en hoe het werkelijk is. Of met Hegel' s termen: of het 'vernünftig' is en hoe het 'vernünftig' is (waarbij 'vernünftig' betekent "vatten van het gegeven en het gevraagde en het vinden van de oplossing"). Immers in Hegel' s taalgebruik is 'vernünftig' hetzelfde als 'wirklich' en 'wirklich' betekent "wat gegeven en gevraagde vat én het gevraagde in een oplossing recht laat wedervaren").

M.a.w.: is cognitivisme 'wirklich' en hoe is het dat? Dat wit de cursus tonen.

COGN-INL3

Westers materialisme.

Het huidige cognitieve materialisme had voorgangers. Wij staan er even bij stil.

In de klassieke oudheid is daar het mechanistisch atomisme (Demokritos) en later de stoa (Zenon) en het epicurisme (Epikouros).

Terloops: dit belet niet dat, te midden van de diepreligieuze sfeer in het oude Hellas, stoici en epicureeërs in godheden geloofden en in subtiele materie

(zoals Alb. Lange noteert). Staan wij wat langer stil bij de moderne materialismen.

1. *Het XVIII - d' eeuws materialisme.*

Het loopt ineen met een sterke vleugel van het moderne rationalisme.

E. de Condillac, Ch. Bonnet kunnen hier vermeld worden.

De aandacht vestigen wij op het psychologisch materialisme van D. Hartley en vooral Jos. Priestley. -- "De psychologie wordt door Priestley tot een onderdeel van de fysiologie gemaakt, -- tot een fysica van de hersenen". (*J. Rehmke/ F. Schneider, Geschichte der Philosophie*, Wiesbaden, 1959, 171). Met zo'n uitspraak bevinden wij ons te midden van de sfeer van de huidige cognitivisten.

Volgen dan J. *de Lamettrie* (*L'homme machine* (1748)), *D. von Halbach* (*Système de la nature* (1770)), *Cl. Helvetius* (*De l' esprit* (1758)) en de twee encyclopedisten D. Diderot en J.d'Alembert.

2. *Het XIX - d' eeuws materialisme.*

Telkens weer in de sfeer van het moderne rationalisme.

-- *J.Fischl, Materialismus und Positivismus der Gegenwart*, Graz, 1953, rangschikt het als volgt.

a. Mechani(ci)stisch materialisme.-- K. Vogt, J. Moleschott, L. Büchner, M. Stirner.

b. Dialectisch materialisme. -- K. Marx; Fr. Engels.

c. Dialectisch en historisch materialisme. -- Vl. Lenin, V. Stalin (het Sovjetsysteem).

3. *De Wiener Kreis.*

M. Schlick, H. Reichenbach, Ph. Frank, O.Neurath, vooral *Rud. Carnap* (*Der logische Aufbau der Welt* (1928), waarin logistiek en natuurkundig te werk gaan overheersen).

Terloops: *O. Neurath*, in: *Erkenntnis* 1932, over de psychologie en de eengemaakte wetenschap (op natuurwetenschappelijke basis) "Hier in Wenen heeft het katholicisme het kantisme de weg versperd en meteen de opkomst van het logisch empirisme uitgelokt, -- d.w.z. van het fysicalisme".

COGN-INL4

Sciëntisme.

Van het Lat. 'scientia', wetenschap. Sciëntisme is het door dik en dun "de

wetenschap" als de enige zekere bron van kennis doordrukken.

"Het sciëntistische dogma gaat trouwens gepaard met geloof in de eenheid van de wetenschappen: de neurofysiologie - en de biologie in het algemeen - is volledig herleidbaar tot de scheikunde en deze laatste is op haar beurt volledig herleidbaar tot de fysica". (*S. Cuypers, Stoffige geesten*, in: *Tijdschr. v. filos.* 56 (1994): 4 (dec.), 699). -- Men houde dit de hele uiteenzetting over het cognitivisme voortdurend voor de ogen.

Opm.-- Was dat niet de droom van de Wiener Kreis?

"Rationele consensus"

Cuypers stelt de vraag: waarom bij de constructie van een theorie over de geest zich aan dat sciëntisme onderwerpen? "Kan men niet - met evenveel recht - te rade gaan bij de religie en de moraal, de literatuur en de kunst of de filosofie zelf?". (Ibid.).

Cuypers: alleen de wetenschap (*opm.:* en dan nog de almachtige natuurkunde) is erin geslaagd om een rationele consensus over controversiële problemen te bereiken.

Opm.-- 'Consensus' betekent hier dat de heersende vakwetenschappelijke gemeenschap gaandeweg (vooral vanaf de XVII - de eeuw) het over en een methode en een aantal resultaten eens is geraakt".

Deze eensgezindheid, heet Cuypers 'rationeel', d.i. gesteund op wat de moderne verlichte rationalisten "de rede" heten. De eensgezindheid insinueert dat deze in alle mensen - pardon: in alle vakwetenschappers - identisch werkt.

A.c., 711. -- Cuypers staat stil bij de resultaten. Gemeten aan de eigen normen kent het materialisme "tot nu toe" een gering succes en ook een gebrek aan vooruitgang.

Materialisten beweren dat het onderzoeksprogramma "in volle vooruitgang" is. Wat Karl Popper heet "een veelbelovend materialisme" (*K. Popper/ J. Eccles, The Self and its Brain*, London, 1977-1; 1983-2, 96/98).

Opm.-- Dat lijkt een zeer negatieve waardering. En dat is het ook. -- Naar een beweging die zo'n omvang kent - en de mentaliteit van vele intellectuelen beheerst - , kan niet zomaar als puur 'veelbelovend' afgedaan worden. Daarom staan wij er uitvoeriger bij stil. Men leert altijd bij, -- ook van materialisten!

Het huidige materialisme.

Het huidige materialisme werd 1955+ ontworpen in Australië. Vandaar verspreidde het zich in de USA. Heden - samen met de grote intellectuele invloed van de USA - is het verspreid over de hele wereld.

David Armstrong, A Materialist Theory of the Mind, London, 1968-1, 1993-2 *en The Nature of Mind and Other Essays*, Ithaca (N.Y.), 1980, 1981 - was een der baanbrekers.

Volgens hem is het dringendste probleem dat om oplossing roept vanuit materialistisch standpunt:

a. een natuurwetenschappelijke filosofie construeren met de natuurkunde als basiswetenschap - reeds Descartes zag de fysica als de basiswetenschap (in die zin is het huidige cognitieve materialisme radicaal cartesiaans) -;

b. Wat men sedert de moderne filosofie "het subject" (het ik of geest) heet - zo centraal in Descartes' filosofie die het denken (versta: het bewustzijn) als uitgangspunt van de metafysica vooropstelde -, 'naturaliseren', d.i. natuurkundig verklaren.

M.a.w.: in de geest van Priestley of Neurath - hierboven aangehaald - wilde Armstrong het mentale leven (= het 'denken' zoals Descartes zei) met zijn overtuigingen, verlangens, wilsakten e.d. bestuderen alsof het een louter natuurkundig fenomeen was.

In die zin is het cognitieve materialisme - net als zijn voorgangers maar op eigen wijze - anticartesiaans. Descartes duidde de mens als "een engel (bewust wezen) in een machine (lichaam)". De materialisten laten de 'engel' vallen, herleiden hem tot de machine.

Het cartesiaans dualisme

geest/ stof - stijgt boven het materiële (en natuurkundig haalbare) uit doordat het iets immaterieels (en natuurkundig niet-haalbaars) moet vooropstellen, al was het een of ander type van ijle stof.

Meer nog: het stijgt boven het materiele uit doordat het een niet-materiële oorzakelijkheid moet vooropstellen, nl. een mentale oorzakelijkheid. Immers in die zienswijze is de geest in interactie met het lichaam en de omgevende natuur.

"Hoe kan de immateriële geest zich tegelijk onttrekken aan de fysische energie en toch het materiele lichaam controleren? Het dualisme is zo mysterieus dat het wel altijd uit de greep van de (opm.: natuurkundig opgevatte) wetenschap zal blijven. In die zin is het (...) een loutere bevestiging van het mysterie van de geest". (*S. Cuypers, Stoffige geesten*, in: *Tijdschr. v. filos.* 56 (1994): 4 (dec.), 699).

COGN-INL6

Twee meningen.

Wij treden uitdrukkelijk deze twee meningen bij.

1. *Albr. Lange* (1828/1875: neokantiaan), in zijn *Geschichte des Materialismus und kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart* (1866-1), ziet het tweeledig.

a. *Als methode* -- Voor Lange geldt het materialisme als de enige methode in de natuurwetenschappen.

Opm.-- Dit belet niet dat de romantiek - denk aan het Duitse idealisme dat erdoor beïnvloed werd (Schelling, ook zelfs Hegel) - een andere methode voorstond die niet geheel onverantwoordbaar is al was het maar dat zij de grenzen van de materialistische methode benadrukt.

b. *Als ideologie*. -- Voor Lange wordt het materialisme als metafysica die er aanspraak op maakt het wezen van kosmos en mens te kennen, afgewezen.

Opm.-- De ideologie, d.i. een gedachteconstructie die haar eigen begrensde methode zonder geldige reden overschrijdt is feitelijk een retoriek. Veel materialisme is retoriek.

Opm.-- Grosso modo zijn wij het met Lange eens.

a. Wij zullen de methode aan het werk zien in de volgende bladzijden. Alleen al de problemen die de materialisten aansnijden, zijn de moeite waard (zo b.v. in de ontwikkelingspsychologie), al, treden wij de oplossingen niet bij.-

b. De ideologie, de metafysiek, natuurlijk is af te wijzen.

2. *Joh. Fischl, Materialismus und Positivismus der Gegenwart* (*Ein Beitrag zur Aussprache über die Weltanschauung des modernen Menschen*), Graz/ Wien/ Altötting, 1953, 4, zegt wat volgt.

"Wat voor filosofie men kiest, hangt ervan af wat voor mens men is, want

een filosofisch systeem is geen dode huisraad die men kan aandoen en afleggen doch iets dat bezield is door de ziel van de mens die het huldigt". (J.G. Fichte (1762/1814).

Iedere filosofie heeft haar laatste wortels in de irrationele diepten van het zieleleven. Filosofie is enkel de uitdrukking in logische begrippen van wat in die lagen doorleefd wordt". Aldus Fischl.

Opm.-- Wat gaat er in de diepten van de zielen van zovele tijdgenoten om dat zij cognitivistisch denken hetzij bewust hetzij vooral onbewust? De door de natuurkunde mogelijk gemaakte technieken die onze planeet - "het net" - omgeven zitten er voor heel wat tussen maar deze verklaren niet alles inzake de roes bij velen die ze cognitivistisch doet denken en leven.

COGN-1

2. Het gegeven en het gevraagde

Scenario.- Ik keer mij om en ik zie een meisje van de tram stappen. Hartelijk lachend en pratend met een vriendin.

Psychologisch: ik zie dat beiden van de tram stappen. -- Plots bekijken zij mij: op dat moment dringt het tot mij door dat zij beseffen dat ik ze bekijk en tegelijk besef ik dat ik ze aan het bekijken ben.

Psychologisch: zij letten erop dat ik op hen let en meteen let ik erop dat zij op mij letten en dat ik op hen aan het letten ben.

Zoiets is dagelijkse ervaring. -- Gaan wij daar heel eventjes op in.

1. Voordat ik mij omkeer, zie ik ze niet. Toch ben ik natuurkundig aanwezig. Maar 'intentioneel', d.i. met mijn aandacht (oplettendheid) ben ik er niet bij. Gevolg: ik zie ze niet!

Contrafactueel. -- Indien ik niet van hen natuurkundig afgewend was geweest, dan zou ik ze eerder opgemerkt hebben.

2.1. Plots vallen zij mij op. -- Ik word er mij van bewust dat zij daar zijn.-- Propositionele attitude. -- "Ik zie dat attitude. --jn". Met de directe waarneming ('sensatie') gaat een innerlijk zinnetje gepaard: "Ik besef - 'geloof' zeggen de cognitivisten (die de term 'geloven' in een zeer eigen zin gebruiken) - dat zij daar zijn (want ik zie het)". Mijn attitude (gerichtheid, houding in de richting van) heeft een 'inhoud', nl. "Zij zijn daar" (een propositie of zin). Die 'inhoud' is meer dan binnen mijn bewustzijn want die inhoud is hun aanwezig

zijn.

2.2. Plots bekijken zij mij: zij zien mij kijken! Dat verandert psychologisch (en existentieel, d.i. als ervaring) heel de situatie. Want niet alleen ontstaat in hen een propositionele attitude ("En kijken dat die doet naar ons!") maar tegelijk in mij ontstaat een nieuwe propositionele attitude ("Zij zien (beseffen, letten erop, zijn zich ervan bewust) dat ik ze zie, ja, ze bekijk" en "Nu besef ik ten volle dat ik ze inderdaad aan het bekijken ben").

Opm.-- Wanneer ik erop let dat ik aan het kijken ben, dan wordt mijn bewustzijn 'reflectief', niet reflexief (lusvormig) want ik keer niet in een tweede tijd op mijzelf terug maar ik ben bij mijzelf in een tweede graad aanwezig: ik zie en ik 'zie' mij zien! Wat er eigenlijk potentieel er altijd al was. Ziedaar het gegeven.

De cognitivistische 'kijk' (zienswijze) stelt de vraag: "Hoe dat natuurkundig beschrijven en verklaren?".

COGN-2

2. Bewustzijn. (02/04)

Volgens *O.Houde e.a., ed., Vocabulaire des sciences cognitives*, Parris, 1998, 169 (Esprit), definiëren cognitivisten 'geest' als een 'mentaal' gegeven (toestand/ proces/ eigenschap), d.i. iets dat zich bewust is en intentioneel (met bewuste inhouden begaafd) is.

Beginnen wij met een inleiding tot wat cognitivisten 'geloven' dat 'bewust(zijn)' is. En wel aan de hand van een zeer deskundige inleiding: *Pascal Engel, Introduction à la philosophie de l' esprit*, Paris, 1994, 187/209 (*La conscience n' est-elle qu' un mythe*?). -Ziehier.

Engel zet een eerste - eerder traditionele - betekenis van 'bewustzijn' tussen haakjes, die zegt dat 'geest' vaak gelijkgesteld wordt met 'denken' en wel zo dat al wat geest is, wezenlijk en dus natuurnoodzakelijk, "zich bewust zijn" is én van zichzelf én van de rest van de werkelijkheid.

Wat nog niet betekent dat Engel, net als andere cognitivisten, die eerste betekenis loochent. Wel integendeel.

a.-- *'Bewust'*.

Betekent "mentale toestanden" waarvan de inhouden voor zover ervaren (waargenomen of gewaargeworden) zich tonen (fenomeen zijn).

Dit slaat op al wat ervaring is en 'qualia' (enkelvoud: quale) verschaft. Zo is het voelen van een pijn een quale, al of niet lettend op de intensiteit (hevige/ lichte pijn) ervan.

Opm.-- Anderen duiden qualia als de totaliteit van alle bewuste fenomenen. M.a.w.: de stellers verschillen van betekenisgeving.

Opm.-- In die zin worden 'ervaringen' sterk onderscheiden van andere (eveneens mentale) fenomenen als iets geloven, een denkbeeld in zijn bewustzijn hebben, redeneren, die 'intentionele' fenomenen zijn. Want dergelijke bewuste fenomenen - toestanden/ processen/ kenmerken - hebben een innerlijkheid (ons binnenste) met een inhoud waarop ons bewustzijn gericht (geïntendeerd, daarvandaan 'intentioneel') staat.

Engel.

Dit behelst niet dat "Ik verlang naar een goed wijntje en wil het drinken" of "Ik betreur dat men niet meer in de Leie kan zwemmen als vroeger" - als mentale attitudes (houdingen, verhoudingen) geen samenhang vertonen met bepaalde 'kwalitatieve' of 'fenomenale' ervaringen. M.a.w.: ik moet b.v. wel best eerst wijn geproefd hebben (ervaring van een quale) om er nog naar te verlangen!

COGN-3

b.-- '*Bewustzijn'*

Betekent het vermogen om mentale toestanden/ processen/ eigenschappen (van de eerste orde) te hebben, mogelijk begeleid door mentale fenomenen van de tweede orde.

Opm.-- Reeds de middeleeuwse scholastiek (800/1450) onderscheidde tussen "intentio prima", eerste aandacht ("Ik let op het komen van dat mooie meisje"), en "intentio secunda", tweede aandacht ("Ik let erop, dat ik op het komen van dat mooie meisje let").

Of nog, met P. Ricoeur: het reflectieve, op zichzelf lettende, bewustzijn begeleidt mogelijkerwijze mijn eerste aandacht voor al wat is.

Cognitief model.

"Ik geloof dat p" (waarbij p een uitspraak of propositie vertegenwoordigt, zoals b.v. "Anneke komt eraan"). Mentale toestand: "Ik geloof vast dat ik geloof dat p".

Terloops: 'geloof' is in het cognitivisme een zeer frequente term en betekent: "een propositionele attitude" (d.i. met een inhoud die zich in een propositie kan uitdrukken (zoals "Anneke komt eraan"), die meteen waar of onwaar kan zijn (Fr.: croyance; Eng.: belief).

"Wij geloven dat wij zullen verlangen dat q". M.a.w.: cognitivistisch gezegd luidt het "Wij stellen ons ons eigen geloof, onze eigen verlangens, -- ja, onze eigen ervaringen voor". "Ja, wij hebben een voorstelling van onze voorstellingen".

Opm. -- Engel zegt dat men vaak beweert dat mensen daartoe in staat zijn maar dieren niet.

c.1.-- *'Bewustzijn'.*

Betekent het subjectieve gezichtspunt (perspectief) dat wij vertonen m.b.t, het geheel van al onze mentale toestanden/ processen/ kenmerken of zij nu kwalitatief (fenomenaal, ervaring) of intentioneel zijn.

Dit behelst dat dat gezichtspunt in zekere mate (velen leggen de nadruk op het 'vele' i.p.v. het ene) één is én tot op zekere hoogte het geheel van al onze mentale verrichtingen met de inhouden ervan centraliseert.

c.2.-- *'Bewustzijn'.*

Zeer nauw verwant met het voorgaande. Betekent het ik of subject, met diens zelfbewustzijn inzake zijn eigen zelfstandig bestaan in deze wereld.

Met het vorige verwant. Inderdaad: indien elk van ons een ik is, dan is er een éénmakend, centraliserend gezichtspunt dat wortelt in onze 'substantiële' zijnswijze, d.i. in onze op onszelf bestaande wijze van in de wereld zijn.

COGN-4

Waardeoordeel.

P. Engel gelooft dat a, b en c1 de beslissende betekenissen vertegenwoordigen. Onder meer omdat er een ruime overeenstemming bestaat over het feit dat zij "onmiskenbare feiten" zijn, al is er onenigheid over de wijze waarop zij te verklaren zijn. -- O.c., 209.

De traditionele definitie en de drie door hem bevoorkeurde definities (a, b, c1) zijn voor hem geen ficties. Bewustzijn bestaat want het is 'geest' als denken; het is fenomenaal (ervaring en intentionaliteit); het is reflectief bewustzijn (althans potentieel); het behelst een subjectief standpunt.

Maar met Dan. Dennett stelt Engel dat deze aspecten in geen geval het ik (subject) behelzen dat dus een illusie is.

Toemaatje. -- O.c., 191. -- "men zegt vaak - o.m. *J. Searle, The Rediscovery of the Mind*, M.I.T. Press, 1991 - dat de verscheidene opvattingen die de huidige materialistische denkers voorstaan, uitsluitend steunen op een analyse "in de derde persoon" (*opm.:* het louter van buiten uit bekijken van uitwendig waarneembaar, natuurkundig vaststelbaar gedrag, -- blijkbaar een keiharde rest van behaviorisme) van fenomenen als geloven en wensen. -

Men zegt even vaak dat, uitgerekend omdat dergelijke toestanden/ processen/ kenmerken (*opm.:* de intentionele fenomenen) ogenschijnlijk afzonderbaar zijn van de fenomenale (kwalitatieve) of ervaringseigenschappen (*opm.:* zie a hierboven), de theorieën in kwestie het bewustzijn als gegeven hetzij genegeerd hetzij verwaarloosd hebben!

Volgens Engel is die mening enigszins waar. Maar zij onwaar wanneer zij stelt dat de materialistische theorieën het bewustzijn als gegeven gewoonweg genegeerd hebben.

Zo zegt hij van Dan. Dennett dat deze veel tijd besteedt om ons ervan te overtuigen dat het bewustzijn

a. niet de plaats is waar private, innerlijke, onuitspreekbare kwaliteiten ervaren worden;

b. geen subjectief gezichtspunt is en zeker geen ik of subject is. "Moet men daaruit besluiten dat het bewustzijn gewoonweg niet bestaat (voor Dennett).

Dennett lijkt in feite het bewustzijn te herleiden tot het feit dat wij ergens over een "virtuele machine" beschikken en dat dat juist ons tot bewustzijn brengt.

Besluit. -- Dennett's uiteenzettingen zijn zeer omslachtig en lijken al wat maar mogelijk is, te doen om de cartesiaanse opvatting van het bewustzijn uit de wereld te helpen.

COGN-5

3. Mentale fenomenen. (05/06)

Bibl. st. : *P. Engel, Introduction à la phil. de l'esprit*, Paris, 1994 2, 21.

Tenslotte gaat het binnen het cognitivisme over het onderscheid “mentaal /fysicaal”. Wat is het criterium (onderscheidingsmiddel)?

De mening van Don. Davidson.

D. Davidson, Essays on Action and Events, Oxford Univ. Pr., 1980, spreekt over al wat werkelijk is, in termen van ‘gebeurtenissen’ (Eng.: events, d.i. singuliere gegevens). Volgens hem is een gebeuren mentaal of fysicaal indien het over een mentale of fysicale beschrijving gaat.

Zo b.v.: een gebeuren dat weergegeven wordt in de beschrijving “gelooft dat de aarde rond is”, is mentaal (om reden van de intentionaliteit die verwoord wordt). Maar b.v. zo kan een klank, een fysicaal gebeuren, mentale gebeurtenissen veroorzaken, nl. de waarneming (ervaring van een quale of fenomeen) van die klank, net zoals een mentaal gebeuren als een ‘intentie’ of bedoeling (iemand een oorveeg toedienen) een fysicaal gebeuren veroorzaken (de toegediende, uitwendig ervaarbare oorveeg).

Engel’ s reactie.

Maar hoe een mentale of een fysicale beschrijving als beschrijving definiëren? Is b.v. een beschrijving die met de wetten der natuurkunde overeenstemt, ipso facto een ‘fysicale’ beschrijving? Maar wat is “een natuurkundige wet”? Bestaan er natuurkundige wetten?

Opm.-- Engel wijst hier op een vorm van holisme, d.i. het feit dat een definitie niet kan zonder definitie-onderdelen die zelf weer om definitie roepen!

M.a.w.: het begrip ‘wet’ b.v. situeert zich in een geheel (‘holon’, Lat.: totum, een geheel of samenhang/ gelijkenis).

Intentionaliteit.

Engel zegt dat (taal)analytische filosofen als criterium voor al wat mentaal is, stellen wat men ‘intentionaliteit’ heet. Dit is een eigenschap van ons innerlijk leven waardoor wij reageren op bepaalde objecten, eigenschappen, betrekkingen, processen. Zijn de gegevens van de wereld verwerkelijkt, dan reageren wij met ‘geloof’ (belief, croyance); zijn zij nog te verwerkelijken, dan reageren wij met ‘verlangen’. Iets geloven, iets verlangen zijn ‘intentionele’ reacties die naar werkelijkheid hoe dan ook verwijzen, -- die die werkelijkheid als inhoud in zich dragen (al is die ‘werkelijkheid’ b.v. het kerstmannetje dat voor cognitivisten niet bestaat).

COGN-6

M.a.w.: men kan 'misrepresent' (Fr.: méreprésenter, mis weergeven). De intentionaliteit, zoals de Oostenrijkse school (Fr. Brentano) ze duidde, stond in tegenstelling tot de fysicale fenomenen (als basis de geesteswetenschappen tegenover natuurwetenschappen).

Een aantal huidige denkers trachtten de intentionaliteit te naturaliseren, d.i. ze te duiden alsof zij een natuurkundig fenomeen was. De radicaalste onder hen zijn Fred Dretske en Ruth Millikan die vanuit het brein dat zich oriënteert naar de wereld, de intentionaliteit 'naturaliseren'.

Niet verwarren.

J. Proust, Intentionalité, in: *O.Houde e.a., éds., Vocabulaire de sciences cognitives*, Paris, 1998, 241, zegt: men mag de term 'intentionaliteit' niet verwarren met de termen 'intentie', 'intensie' en 'intensionaliteit'.

1. *Intentie*.

De 'intentie' koesteren om aan het werk te gaan, is enkel een particuliere categorie (*opm.:* deelklasse) van het begrip "innerlijke voorstelling": zij is 'bedoeling' en als norm van willen de inleiding tot handelen. M.a.w.: zij een type van intentionaliteit.

2. *Intensie/ extensie.*

Volgens Gottl. Frege is de met een teken verbonden voorstelling de 'Sinn' of intensie ervan en is het betekende object de 'Bedeutung' of extensie.

Zo zijn 'morgenster' en 'avondster' onderscheidbaar naar 'Sinn' (intensie) maar identisch naar 'Bedeutung' (extensie), want zij 'refereren' naar eenzelfde 'referent', de planeet Venus.

Opm.-- Men verwarre dit niet met het scholastische 'comprehensio' (begripsinhoud)/ 'extensio' (begripsomvang): de inhouden 'morgenster' en 'avondster' slaan op twee verschillende begripsomvangen ('extensiones'), nl. Venus voor zover morgenster en Venus voor zover avondster.

2.1. Intensie is de begrippelijke inhoud van een term, tegengesteld aan diens extensie (die de singuliere gevallen 'categoriseert').

2.2. Intensionaliteit (intensioneel taalgebruik) is een eigenschap van een taalgebruik (logistiek, taalbehandeling) zo dat de coreferentiële termen niet omwisselbaar zijn zonder de waarheidswaarde van de propositie waarin zij voorkomen, te wijzigen. In tegenstelling tot het extensionele taalgebruik waarin die omwisseling salve veritate, zonder de waarheid te kort te doen, altijd mogelijk is (logistiek, taalbehandeling).

4. Geloof (belief, croyance). (07/12)

Bibl. st. : *P. Engel, Introduction à la philosophie de l'esprit*, Paris 1994-2, 94/98 (*Quatre caractéristiques des croyances*).

1. *Geloven is een mentale toestand.*

Als dusdanig is hij semantisch toetsbaar gezien zijn intentionele inhoud.

Het is een propositionele attitude met als structuur: "X gelooft dat p" ('p': een of andere propositie). M.a.w.: als echte propositionele inhoud bezit het geloof waarheids-voorwaarden.

Gevolg: "X gelooft dat p waar is". Welnu, p is waar indien en enkel indien een stel voorwaarden in de wereld aanwezig zijn.

a. '***Individuatie'***. -- Hier betekent 'individuatie' het feit dat de inhoud van een geloof - b.v. p als "dat het regent" - beslissend is: indien men nl. de inhoud kent (wat geloven is), dan weet men over welk soort ('individuatie' is hier 'soortelijk'!) geloof het gaat.

b. ***'Duisterheid'***. -- Men zegt ook dat "onze toekenningen in de loop van het gewone leven 'duister' zijn": "Indien X gelooft dat a F is (F aan a toekent) en indien a = b, dan volgt daaruit nog niet dat X gelooft dat b F is". M.a.w.: de intensie, in de geest van het gemene verstand, d.i. wat de doorsnee mens denkt, gelooft, is duister en trekt niet alle conclusies uit die intensie of inhoud.

2. *Geloven werkt oorzakelijk* (causaal).

Indien X gelooft, dan heeft dit gevolgen op gebied van gedrag b.v.. Want geloof 'produceert' gedrag.

Functioneel profiel. -- 'Functie' betekent 'afhankelijkheid', -- niet alleen beslissend zijn.

a. Geloof wordt veroorzaakt door andere mentale toestanden (verlangens, andere geloven) - is er functie van - en

b. geloof oefent een causale invloed uit op de inhouden van andere mentale toestanden. -- Dat ineen bestaan inzake oorzakelijkheid, heet men functioneel profiel.

Structureel.

Een praktische redenering: "Indien X gelooft dat p, en indien X verlangt dat q, en indien X gelooft dat hij/ zij door A te doen, zijn verlangen zal

verwezenlijken, dan zal X A doen;

Volkspsychologie.

Folk Psychology redeneert dagelijks zo over de oorzakelijkheid - functioneel of niet - inzake intentionele daden. Wat allereerst dagdagelijks praktisch redeneren - verklaren - is.

COGN-8

Toelichting.

Met Engel weiden wij even uit over "de wetmatige oorzakelijkheid" in verband met geloven.

1.-- *Oorzakelijkheid*.

M. Kistler, Causalité, in: *O. Houde e.a., éds.*, *Vocabulaire de sciences cognitives*, Paris, 1998, 70, zegt dat de overheersende - niet de enige - theorie terzake de nomologische is. Deze stelt dat twee (*opm.:* of meer) gebeurtenissen A en B (*opm.:* gebeurlijk C, D enz.) oorzaak en gevolg zijn indien en enkel indien zij een toepassing zijn van een natuurwet (*opm..* 'nomos', Lat.: lex, wet) die A en B 'verbindt'.

Terloops: dit speelt een hoofdrol in het anomisch monisme van Donald Davidson.

Appl. model

Mijn geloof dat er bier in de ijskast is, heeft een individualiserende inhoud, die veroorzaakt: samen met mijn verlangen een biertje te drinken (functioneel profiel) veroorzaakt mijn geloof de daad, nl. ik had bier uit de ijskast.-- Een ander geloof met een andere inhoud b.v. zou die daad niet noodzakelijk veroorzaken (wat bewijst dat de geloofsinhoud werkt).

2.-- *Wetmatige oorzakelijkheid*.

"Wie oorzaak zegt, zegt wet" (Engel, o.c., 95). Waarbij de natuurkunde toonbeeld is, die met 'strikte' (geen uitzonderingen duldende) wetten werkt.

Volkspsychologisch.

"Indien X gelooft dat p, en indien X gelooft dat q, dan zal X A doen".

Folk Psychology denkt zo én denkt erbij (vaak niet uitdrukkelijk): "tenzij er omstandigheden zijn die werken als uitzonderingen op de regel (wet)". M.a.w.: volkspsychologie acht geloven wellicht vatbaar voor veralgemeningen (die wetmatigheid suggereren), maar het gaat niet over 'strikte' wetten. Wel over

“regels met uitzonderingen”.

Opm.-- Vele stellers menen dat de kenmerken (propositionele houding en wetmatige causaliteit) zo-even uiteengedaan volstaan om een mentale toestand als geloof te bestempelen. Pascal Engel meent dat zij niet volstaan. Hij voegt er de twee volgende bij.

3. *Geloofsinhouden zijn holistisch.*

Geloof bezit niet enkel een propositionele inhoud op zich. Deze is samengesteld uit begrippen. M.a.w. geloof is onmogelijk zonder de erin behelsde begrippen en de met die begrippen samenhangende begrippen.

Holisme betekent dat te langen laatste alles met alles samenhangt, -- dat een enkel geïndividueerd geloof “functie is van” de rest.

COGN-9

Terloops: als er twee denkers zijn die ‘holistisch’ dachten, dan Plato en Hegel (maar dan ‘anagogisch’, d.i. meer dan louter materialistisch. Hun ‘dialectiek’ is juist “alles met inbegrip van alles denken”.

Toepassing.

Van mij kan men beweren dat “ik geloof dat deze man gehuwd is”. Doch zolang ik niet over begrippen als ‘man’, “gehuwd zijn” e.d.m. beschik, kan men van mij niet beweren dat ik geloof dat deze man gehuwd is.

Meer nog: ‘Gehuwd’, van een man gezegd, is enkel met inbegrip van ‘vrouw’ toekenbaar. Meteen ook rijst het tegengestelde, ‘ongehuwd’, in mijn geest op en b.v. ook “het huwelijk” als maatschappelijke instelling. -- Engel: dit zijn geloofsinhouden die mede mijn geloof “Deze man is gehuwd” produceren.

Eindeloos?

Tot hoever moet men gaan in dat netwerk om mij het geloof dat deze man gehuwd is, toe te kennen? Men kan toch niet alle betrekkingen mee ‘geloven’ (althans bewust)!

4. *Geloof is een intentionele toestand van de tweede orde.*

“X geloof dat p” (p als b.v. “dat Naomi gehuwd is”) is onvoldoende: enig geloof dat “X gelooft dat p”, is als mogelijkheid (van reflectie op het eerste ordegeloof) noodzakelijk.

M.a.w.: om echt te geloven moet men er zich van bewust kunnen zijn dat men gelooft. Cognitivistisch uitgedrukt: “Men moet kunnen geloven dat men gelooft” of “Men moet zich kunnen voorstellen dat men gelooft;’

Dispositioneel.

Een geloof is niet noodzakelijk een attitude die een echt bewustzijn van zichzelf heeft er zijn vele geloven die enkel dispositioneel zijn. Zij zijn nl. disposities, onderdelen, van het gedrag dat men toeschrijft zonder het bewustzijn dat men dergelijke disposities heeft. -

Toepassing.

“Ik kan geloven dat op het ijs van een vijver lopen gevaarlijk is, -- zonder bewust aan die propositionele inhoud te denken (zonder mij die inhoud voor te stellen). Wel toon ik die inhoud door mij zelf niet op het ijs te wagen of door mijn kinderen aan het gevaar te herinneren.

Toch is die inhoud dispositioneel blijkbaar want hij regelt - ‘produceert’ - mijn gedrag, al geef ik er geer kik over of zelfs al denk ik er in het geheel niet aan.-- Er zijn vele geloven zelfs die wij hebben zonder er ooit aan te denken als b.v. dat de olifanten in de savanne nooit een pyjama dragen (aldus Engel).

COGN-10

Maar - aldus steeds Engel - al zijn dergelijke vormen van geloof onbewust, zij moeten kunnen tot het bewustzijn doordringen. Zij moeten “potentieel bewust” zijn. Zoniet kan men ze ons niet toeschrijven.

Terloops: er zijn toestanden van de meer dan tweede orde. “Ik geloof dat X gelooft dat Y gelooft dat p”. Of nog: “Moeke weet niet dat Vake gelooft dat ik geloof dat zij weet dat het vandaag moederkesdag is” (4de orde).

Toemaatje.

Bibl. st. :

-- *Arlette Streri, Causalité*, in : *O. Houdé e.a., éds., Vocabulaire de sciences cognitives*, Paris, 198, 69.

-- *Albert Michotte* (*van den Berck*), *La perception de la causalite*, Louvain, 1946, heeft het over de afstandige waarneming van het veroorzakingsproces, waarbij degene die toekijkt, noch veroorzaakt noch veroorzaakt wordt.

Voorbeeld.

Jan ziet Mathilde ‘s morgens brood snijden. Daarbij worden minstens twee

onderscheiden gegevens opgemerkt die in tijd en ruimte elkander zeer nabij zijn. Hier:

a. Mathilde met het broodmes in de hand en

b. het te snijden brood. Jan ziet de productieve aard van de veroorzaking (het quale of fenomeen): de sneden komen vrij!

Volgens Streri gaat dit toekijken met een illusie gepaard:

a. wanneer een beweeglijk iets A dat zich met eenvormige snelheid naar een object B verplaatst dat, eens dat A in de onmiddellijke nabijheid van B komt, begint te bewegen in dezelfde richting, ziet men A B 'duwen' (in Mathilde's geval: in het brood dringen);

b. bovendien doet die waarneming geloven dat de snelheid van A versnelt in de onmiddellijke nabijheid van B.

Opm.-- Men ziet het fenomenisme eigen aan het moderne denken, vooral sinds D. Hume.

Volgens Michotte echter is de waargenomen veroorzaking een 'gestalt' (Fr.: forme), d.i. een totaliteit (zoals de Gestalttheorie het ziet). De structuur van de waarnemingsdaad vertoont dus zoiets als een aangeboren basisbeginsel.

Toemaatje.-- Bibl. st.: *A. Streri*, ibid., 69/70. -- *Cognitieve ontwikkeling*. -- Volgens *Jean Piaget, Le construction de réel chez l'enfant*, Neuchâtel (CH), 1937, staat het vatten van oorzakelijke betrekkingen (VT (voorteken) = oorzaak / VV (vervolg) gevolg) centraal in de ontwikkeling van de intelligentie ("cognitieve ontwikkeling").

COGN-11

De betrekkingen die de aandacht van de baby gaande houden, zijn alle eerst die waarin de baby zelf 'veroorzaakt'. Bij de vijfde maand huldig de baby een duiding inzake veroorzaken die Piaget "magisch-fenomenistisch" heet: de baby vat immers een volgorde "eigen actie (VT)/ het zich voordoen van fenomenen in zijn omgeving (VV)" en kent het VV (gevolg) toe aan het VT (oorzaak).

Na een lang proces (decentratie en objectivering) vat een baby van twee jaar klaar oorzakelijke verbanden.

Huidige deskundigen, o.m. *Elizabeth Spelke* (*Object Perception, Objec Directed Action, and Physical Kwowledge in Infancy*), in: *M.S. Gazzarriga, ed.,*

The Cognitive Neurosciences, M.I.T. Press, 1995), tonen het vroege begrip inzake de wetten der natuurkunde aan bij jonge baby's.

Waardoor Piaget's opvattingen onder vuur geraken. - Maar geen enkele studie heeft het bestaan aangetoond van een waarneming onmiddellijk na de geboorte. - Het contact-beginsel (d.i. het beginsel van samenhang in tijd en ruimte van gegevens die de waarneming van het veroorzaken vat) wordt pas rond de zesde maand verworven.

Naturaliseren van mentale fenomenen.

Men voelt het al de hele tijd dat het mentale leven in de grond zeer natuurkundig aangepakt wordt.

Scenario.

Ik geloof dat een inbreker in de zitplaats is binnengedrongen.

a. Mijn geloof is de voorstelling van iets en heeft dus semantische kenmerken.

(1) Het slaat op iets, -- in dit geval op een inbreker en stelt hem zich voor als in de zitplaats doorgedrongen.

(2) Het wordt beheerst door waarheidsvoorwaarden: het is enkel waar, voor zover (indien en alleen indien) een inbreker in de zitplaats is binnengedrongen.

b. Mijn geloof heeft oorzakelijke werkingen: ik kan er iets mee verklaren, er gedrag mee 'rationaliseren': ik grijp mijn wapen omdat ik geloof dat een inbreker in de zitplaats is.

Naturalisme over intentionele toestanden.

Welnu, ik ben ook een natuurkundig wezen, aan natuurkundige wetten onderworpen, -- bestaande uit atomen, micro-elementen (eveneens beheerst door natuurkundige wetten), -- bestaande uit cellen, genen als lid van een biologische soort (beheerst door natuurkundige en biologische wetten).

Het probleem.

(1) Intentionele en semantische begrippen zoals 'referentie' (verwijzing), 'waarheids-voorwaarde; 'betekenis', komen niet voor in de natuurkunde of de biologie.

(2) Meer nog; een deelklasse (wiskundig: deelverzameling) van de intentionele toestanden - geloof en andere propositionele attitudes - zijn aan

normen onderhevig. Zij zijn juist/ onjuist, rationeel/ irrationeel b.v..

Dergelijke termen - Don. Davidson merkt het op - komen in de natuurkundige of biologische theorie niet voor.

Hoe kunnen zij dus verklaard worden in termen van een fysicale of biologische theorie? Dat is het intentionaliteitsprobleem zoals de fysicalist of de naturalist het stellen.

Of nog: “Hoe kunnen intentionele toestanden ingesloten worden in de natuurkundige oorzakelijke orde?”.

Of nog: “Hoe kunnen natuurkundige toestanden ertoe in staat zijn iets weer te geven of niet weer te geven? Hoe kunnen zij als ‘representationele’ (weergevende) toestanden, d.i. toestanden met een intentionele inhoud, gedrag veroorzaken?”.

Engel haalt theorieën eventjes aan.

Het behaviorisme en de identiteitstheorie (*opm.:* waarover later) - elk op zijn wijze - vereenzelvigen intentionele toestanden en natuurkundige werkelijkheden: voor hen zijn het ofwel disposities eigen aan gedrag ofwel zijn het neuronale (het centrale zenuwstelsel eigen) toestanden.

Maar, zelfs indien dat zo is, hoe kunnen b.v. geloof of verlangen, met natuurkundige toestanden identificeerbaar (volgens vermelde theorie en), tegelijk een (mentale) inhoud vertonen én eigenschappen zijn van disposities of neuronale toestanden? Ook het functionalisme staat voor dergelijke problemen.

Ook verwijst Engel naar *Fred Dretske, Knowledge and the Flow of Information*, Oxford, 1981, die de term ‘informatie’ (in natuurkundige zin tenslotte invoert om de intentionaliteit te ‘naturaliseren’.

Opm.-- Men voelt het: P. Engel is enerzijds cognitivist maar anderzijds ziet hij ook zeer scherp het probleem, het centrale probleem, nl. hoe het mentale in ons allen, d.i. onze geest, herleiden tot het natuurkundige (te langen laatste), d.i. tot materie?

De teksten die nu volgen hebben nu een achtergrond. Het thema ‘geloof’ hebben wij op zich cognitivistisch geduid maar het tevens gesitueerd in het kernstuk van het materialisme in zijn cognitivistische vormen (want meervoud van meningen is in omloop).

5. Dierlijk mentaal leven. (13/14)

Bibl. st. : *P. Engel, Introduction à la philosophie de l'esprit*, Paris 1994-2, 23/119 (Si les brutes pensent).

Wij trekken heel even de aandacht op dit cognitivistisch aspect.

Volkspsychologie weet allang dat dierengedrag b.v. verstrooidheid (aanwezigheid van bewuste reacties) met de gevolgen vandien vertoont, -- dat het veinzen vertoont (sommige vogels doen alsof zij dodelijk gekwetst zijn om een roofdier van zich te verwijderen), -- een gedrag dat bewust te werk gaan verraadt.

1. Niemand loochent dat dieren - althans de 'hogere' dieren - informationele toestanden vertonen zo dat zij over informatie beschikken omtrent het hen omgevende heelal dat zij zien, horen ruiken, tasten.

2. Maar - aldus Engel - dergelijke informationele toestanden zijn nog geen 'geloof' zoals het cognitivisme dat definieert (met zijn vier kenmerken).

Weliswaar bezitten dieren intentionele toestanden met een inhoud (de hond door heen en weer te lopen tussen zijn meesteres en zijn eetpot toont zijn geloof dat zij hem eten zal geven, -- toont zijn wens dat hij eten zal krijgen) en meteen oorzakelijk vermogen (desnoods manipuleert hij de deurklink om binnen te geraken en gelukt het hem). Dat zijn twee geloofskenmerken.

Opm.-- Dat het dierlijk bewustzijn holistische trekken vertoont, blijkt uit de onstilbare verkenningsdrang die het dier zijn biotoop, in de breedste zin, doet doorsnuffelen.

Enkel de tweede-ordementale toestanden lijken een probleem te zijn : beseft b.v. de hond dat hij beseft?

Opm.-- *J. Vauclair, Cognition animale*, in: *D.Houdé e.a.*, éds., *Vocabulaire de sciences cognitives*, Paris, 1998, 72/74, zegt dat de dierlijke cognitie object is van twee "grote specialismen".

a. De vergelijkende psychologie gaat o.m. het waarnemen en aanleren van communicatiesignalen, de structuur van het geloof voor zover door geheugen beïnvloed, het zoek - en inzamelgedrag (Eng.: foraging, foerageren), al of niet binnen het laboratorium, na.

b. De vergelijkende ethologie (empirische gedragsstudie) bestudeert o.m. mentale ervaringen van dieren, hun dierlijk bewustzijn en geloof.

COGN-14

De katagogische regel van Lloyd Morgan.

P. Engel, o.c., 103. -- 'Katagogisch' betekent 'neerwaarts'. Volgens de spaarzaamheidsregel van Morgan wordt in geen geval een daad geduid als een product van de uitoefening van een hoger mentaal vermogen, indien zij kan geduid worden als het product van een vermogen dat zich op de psychologische schaal situeert op een lager peil.

Kort: "Waarom het hogere vooropstellen indien het met het lagere ook verklaarbaar is?".

Dierenvrienden zullen hierbij een menigte anekdotes aanhalen die schijnen te tonen dat hogere mentale vermogens aan het werk zijn.

Bibl. st.:

-- *D. Premack/ G. Woodruff, Does the Chimpanzee Have a Theory of Mind*? in: *Behavioral and Brain Sciences* 1978, 1: 516/526.

-- *R. Seyfath e.a., Monkey Responses to Different Alarm Calls* (*Evidence of Predator Classification and Animal Communication*), in: *Science* 14 (1980): 301/321.

Stellers doen beroep op het feit dat gorilla's alarmkreten vertonen die verschillen volgens de roofdieren (luipaard, slang, arend). Maar Engel vindt dat zo' n "eenvoudig feit" nog niet bewijst dat er van een echt communicatiesysteem sprake kan zijn.

Zij verwijzen ook naar het feit dat in de loop van een confrontatie tussen twee rivaliserende groepen die eenzelfde territorium betwisten, een aap een kreet uitstoot die voor luipaarden geldt. Met als gevolg dat alle apen de bomen in vluchten. Met als tweede gevolg dat de groep waartoe die ene aap behoort, het haalt.

Zoiets lijkt te behelzen dat de aap die misleidt, gelooft (overtuigd is van het feit) dat andere apen geloven mét het willen op grond daarvan die andere apen bedriegen. Men kan er zelfs een soort bevelend taalgebruik in zien.

Seyfarth c.s. brengen luidsprekers aan in de struiken om hun hypothesen omtrent de ware aard van de alarmkreten der apen te toetsen en zij schikken de omstandigheden zo dat de aap die de alarmkreet uitgestoten heeft, door de

andere apen kan geïdentificeerd worden.

Maar Engel zegt: het gaat enkel om anekdotes die zich aftekenen tegen het overwegend gedragstype (behavioristisch interpreteerbaar) dat van geen geloof getuigt.

Op anekdotes kan men geen wetenschappelijke methode vestigen. Meteen verwijst hij naar D. Dennett die de spaarzaamheidsregel van Ll.Morgen omkeert en toetst. Maar dat leidt ons te ver.

COGN-15

6. Interpretatietheorie. (15/19)

Bibl. st. : *P. Engel, Introduction à la philosophie de l'esprit*, Paris, 1994-2, 71/92 (*Théories de l'interprétation et théorie de l'esprit*).

Het gegeven: mentale inhouden (inzonderheid de inhouden van propositionele attitudes) bij medemensen. -- Het gevraagde: welke zijn de waarheidsvoorwaarden bij het toekennen ervan bij anderen?

M.a.w.: hoe kunnen wij onze medemensen als met mentaal leven begaafd erkennen?

Ter inleiding.

Het gaat in het heersende cognitivisme wezenlijk om derde-persoonspsychologie. Het topmodel van wetenschappelijkheid is en blijft de natuurkunde en meteen ook de biologie. Zoals Engel, o.c., 192, zegt: de eigen, door reflectieve methode ervaren evidenties gelden gewoon niet. Enkel de koele, 'objectieve' (versta: als object buiten de toekijkende duidende) blik - eigen aan al wat modern is - telt.

Wat sedert N.Coppernicus (1473/1543), Tycho Brahe (1546/1601), J. Kepler (1571/ 1630), G. Galilei (1564/1642) ingevoerd werd en de moderne mentaliteit - d.i. wat de typisch moderne, rationalistische mens 'gelooft' - beheerst.

Het volgende is geen eerste-persoonspsychologie maar derde-persoonspsychologie in die geest. -- Het is zelfs geen tweede-persoonspsychologie die via directe inleving van medemenselijke doorlevingen tot besef van innerlijke leven bij anderen komt (de zgn. verstehende of begrijpende methode). Nee: hier gaat het om derde-persoonspsychologie en -filosofie.

Drie theorieën

Engel staat stil bij de volgende duidingen.

I.-- *Rationaliserende theorieën.*

Zo b.v. *W.V.O. Quine, Word and Object*, M.I.T. Press, 1960.

Behavioristisch.

GG. -- Medemensen uiten zich d.m.v. woorden.

GV. -- Hoe kunnen wij duiden wat zij willen zeggen? Toegespitst op: "Hoe kan men een taal in een andere vertalen?

Theoretisch. -- Quine heeft het over een analogie.

(1) *Radicale vertaling.*

Een taalkundige-etnoloog wil een vertaalboek opstellen waarin het vertalen slaat op zijn taal en een inlandse taal. Maar als enige gegevens heeft hij het verbaal en niet-verbaal gedrag der inboorlingen alsook de kennis van hun natuurlandschap.

Quine's redenering wordt door volgende volzin verduidelijkt.

COGN-16

Voor een verzameling G van gedrags- en natuurlandschappelijke gegevens, indien er een vertaalhandboek V1 bestaat, dat de zinnen van een taal T in die van een taal T' vertaalt, dan is het altijd mogelijk ten minste een ander vertaalhandboek op te stellen V2 dat niet overeenstemt met V1 (de correlaties tussen T en T' verschillen daarin van die van V1) maar wel overeenstemt met G.-- M.a.w.: het schema der veelduidigheid.

(2) *Analogie.*

Daarop gelijkt het toekennen van intentionele meningen en inhouden. Want een betekenis toekennen aan de zinnen die een medemens uitspreekt, is tegelijk hem mentale toestanden toekennen. -- Welnu, men kan altijd anders duiden. -- : het schema der veelduidigheid.-- Dat wat betreft de strenge theorie.

Praktisch.

Wij beschikken nochtans over praktische criteria (onderscheidingsmiddelen) zowel inzake vertalen (ad (1)) als inzake duiden van wat medemensen menen (ad (2)). -- Eén ervan is het volgende.

Het liefdesaxioma.

Men stelt voorop dat de overtuigingen ('geloven' van degenen wier taal wij duiden rationeel en meteen consistent (contradictievrij) zijn. -- Het gaat hierbij over 'rationele' liefde!

Varianten.

Quine' s theorie en praktische houding worden op hun beurt 'vertaald' en 'geduid'.

(1) ***Donald Davidson.***

Huldigt dezelfde interpretatieleer behoudens twee punten.

1/ Quine' s theorie is behavioristisch.

Davidson: een duidende kan mentaal leven (geloof b.v.) toekennen aan een medemens niet o.g.v. gedrag ('behavior') maar o.g.v. geloofsvormen die de medemens koestert en uit inzake de waarheid van zijn zinnen (hij/ zij kan sommige zinnen voor waar houden b.v.). Zo dringt men door tot een aantal mentale attitudes.

M.a.w.: GG : de medemens duidt sommige zinnen als waar; GV: van daaruit tracht de duidende er de betekenis van te bepalen, -- welke meningen zij uitdrukken.

2/ Davidson breidt het liefdesaxioma uit tot voorbij de logische consistentie (Quine): de duidende stelt voorop dat de meeste meningen van de medemens waar zijn.

O.g.v. wat de duidende zelf waar acht en o.g.v. de attitudes "voor waar houden" van de medemens construeert de duidende een theorie omtrent de inhouden van de meningen van de medemens.

COGN-17

Ontdekt de duidende bij de medemens onware, afgewezen of inconsistente uitingen (geloof, wens e.d.m.), dan werkt hij de aanvankelijke theorie bij, -- die dan als regel met uitzonderingen fungeert.

(2) *Daniel Dennett, Intentional Systems*, M.I.T. Press, 19787- huldigt Quine' s theorie maar met een andere basis (axiomatiek).

De basis van gedragsduiding is bij Dennett een algemene theorie over het te duiden object (een machine (computer b.v.), een organisme, een mens). Deze theorie wordt ggetoetst:men gaat na of het object ze waarmaakt.

a. Verondersteld wordt dat het object (een systeem b.v.) tot mentaal leven

in staat is;

b. verondersteld wordt eveneens dat het intentionele object de meningen (geloven b.v.) bezit die het moet bezitten (m.a.w.: het als zo rationeel mogelijk vooropstellen: doen alsof het de verlangens en noden b.v. vertoont die het zou behoren te hebben gezien zijn bestemming (indien machine, dan goed fungeren; indien een organisme, dan biologisch in orde zijn)). Totdat het tegendeel blijkt.

M.a.w.: een regel met uitzonderingen (niet-eentonige redenering).

II. *De volkspsychologische theorie.*

Ook 'volkstheorie'.

-- Zo *David Lewis, Analog and Digital*, in: *Nous* v: 321: 327.

-- *Jerry Fodor, Psychosemantics* (*The Problem of Meaning in the Philosophy of Mind*), M.I.T. Press, 1987.

-- Ook *A. Leslie, Some Implications of Pretense for Mechanisms underlying the Child' s Theory of Mind* (1987).

Stelling.

Een duidende past niet een normatieve (als norm vooropgestelde) rationaliteit (Quine, -- Davidson, Dennett) toe; wel wetten eigen aan een onuitgedrukte theorie omtrent het mentale in ieder mens, althans de volwassen mens.

Terloops: dergelijke wetten zijn geen strikte (natuurkundige) wetten maar empirische (op ervaringen gesteunde veralgemeningen).

Voorbeeld.

"Indien iemand verlangt te drinken en gelooft (ervan overtuigd is) dat het glas voor hem/ haar water bevat, dan zal hij/ zij het uitdrinken". Tenzij hij/ zij nu juist geen water lust natuurlijk. Of: "Indien een echtgenoot afgunstig is en gelooft dat zijn vrouw hem bedriegt, dan zal hij ze van nabij volgen".

Het gaat blijkbaar over oorzakelijke en functionele betrekkingen tussen mentale toestanden in gedragingen, die de basis uitmaken.

COGN-18

Terloops: het ene geloof is functie van het andere; geloof is functie van verlangen en andere toestanden; -- daden zijn functie van geloof, verlangen e.d.m. (dat is het functionele aspect).

David Lewis is materialist.

De totaliteit van de gemeenplaatsen ('wetten') maken de onuitgedrukte definitie uit van mentale toestanden die onze volkspsychologie verwoordt. Zij zijn grondig juist maar te onuitgewerkt. Een uitgewerkte vakwetenschap - de cognitieve psychologie op de eerste plaats - drukt dit alles uit: door bloot te trekken hoe dergelijke mentale toestanden bewerkstelligd worden in de fysicale structuren van onze geest. -- Men ziet het enorme gezag van de fysica.

Jerry Fodor is computationist.

Huldigt een gelijkaardige opvatting maar volgens hem zijn mentale toestanden niet enkel 'functioneel' maar ook computationeel: zij behelzen calculi, (logistisch) rekenen met mentale voorstellingen. Deze zijn wat de symbolen van het innerlijke logische spreken zijn, een denktaal. Hier voelt men de invloed van het cognitieve hoofdparadigma.

Voor Lewis en Fodor gaat het om een echte theorie, want het betreft een aantal wetten van de geest, -- wetten die "ceteris paribus" (onder overigens gelijke omstandigheden) gelden, d.i. uitzonderingen dulden en "waar zijn voorzover"..

Opm.-- Engel, o.c., 83.

1- De rationaliserende en de volkspsychologische theorieën lopen niet zo ver uiteen wat betreft de vorm zelf van het weten dat een duidende toepast wanneer hij mentale toestanden toeschrijft aan de medemens. Want beide theorieën stellen dat dit weten betrekkelijk theoretisch-systematisch is en beide stellen dat de duidende sommige wetten vooropstelt volgens dewelke de medemens zich gedraagt.

2. Het verschil. -- De rationaliserende theorie stelt dat dat weten (opm.: een axiomatiek) niet op empirische veralgemeningen steunt doch op a-priorische regels die de medemens moet (normatief) toepassen.

Een onderbouw die de toeschrijvingen ondersteunt is daarbij mogelijk. De volkspsychologische theorie stelt dat die onderbouw bestaat uit reële toestanden.

Beide theorieën stellen dat de empirische veralgemeningen van de volkspsychologie soorten oorzakelijke verklaringen zijn.

COGN-19

Samenvatting.

De rationaliserende theorie acht het mentale wezenlijk normatief: mentale toestanden toeschrijven aan medemensen, d.i. via hun gedrag hun innerlijk leven duiden, gaat gepaard met het heersen van normen. Het axioma luidt dat zij ofwel correct ofwel niet correct (goed/ niet-goed) zijn. Er is waardeoordeel mee gemoeid. Dit verschil met de volkspsychologische theorie b.v. acht Engel doorslaggevend voor het antwoord op de vraag: "Bestaat er een natuurwetenschap van de geest?".

III. *De projectivistische theorie.*

Kortweg: 'projectietheorie'.

-- Zo *R.Grandy, Charity, Interpretation, and Belief*, in: *Journal of Philosophy* 1973;

-- *S. Stich, From Folk Psychology to Cognitive Science*, M.I.T. Press, 1983;

-- *R. Gordon, The Structure of Emotions*, Cambridge Univ. Press, 1982;

-- *A. Goldman, Interpretation Psychologized*, in: *Mind and Language* 4:3, 161/185.-- Noch normatieve rationaliteit noch volkspsychologie! Wel wat volgt.

a. Uitgangspunt is de zelfwaarneming van de eigen individuele mentale toestanden (wat enigszins aan de reflectieve methode doet denken).

b. Projectie (letterlijk: inwerpen) van die eigen toestanden in medemensen met gelijkaardige toestanden. Anders uitgedrukt: men simuleert bij medemensen wat men bij zichzelf beleeft. - Dat doet denken aan het axioma der wezensgelijkheid eigen aan de verstehende methode.

Opm.-- Dit verraadt een analogieredenering: o.g.v. empathie (zich inleven in het innerlijke leven van medemensen) stelt men zich in de plaats van degene aan wie men mentale toestanden toeschrijft. Zo: "Wat zou X geloven, indien hij/ zij in dezelfde situatie een of ander geloof huldigde dat op het mijne gelijkt?".

Alvin Goldman.

Hij heeft kritiek: het rationele liefdesaxioma wordt in de praktijk te vaak tegengesproken (logisch-consistent zijn de mensen te weinig). In de cognitieve psychologie, in de menswetenschappen zonder meer (de economie b.v.) stoot men op het soms grote gebrek aan logi(sti)sche samenhang of toegepaste logica.

M.a.w.: er is de dagelijkse irrationaliteit der mensen en er is de

pathologische irrationaliteit van sommige mensen.

COGN-20

7. Projectietheorie: voor en tegen. (20/23)

Bibl. st. : *P. Engel, Introduction à la philosophie de l'esprit*, Paris 1994-2, 77/92.

Vatten wij nog eens klaar samen.

(1) ***Inhoud:*** een attitude-inhoud toekennen (aan een medemens), d.i. innerlijk leven toekennen - b.v. "X gelooft (is ervan overtuigd) dat p" - komt erop neer dat men de medemens - b.v. een geloof en diens inhoud p - iets toeschrijft dat, indien ik geloofde dat p, op het mijne gelijkt".

(2) ***Omvang***: dat type van interpreteren - projecteren, 'simuleren' - is alom aanwezig. Inderdaad, men ga de mensen na: zo gaan zij te werk inzake het innerlijke - 'mentale' of 'intentionele' - leven van de medemens.

Alvin Goldman.

Deze projectionist psychologiseert weliswaar de duiding van innerlijk leven maar tegelijk heeft hij het over een objectief gegeven : hij steunt zich op experimentele data (gegevens).

Ter inleiding. Paralogismen inzake waarschijnlijkheidsinschatting.

Bibl. st.: *D. Kahnemann/ A.Tversky, eds., Judgment under Uncertainty* (*Heuristics and Biases*), Cambridge Univ. Press, 1982.

GG: de bekende verkeerde redeneringen inzake waarschijnlijkheidsinschatting;

GV: de verklaring ervan o.g.v. toekenning van mentale toestanden van projectieve of simulatieve aard.

Anekdote.

GG. -- Twee zakenlui bereiden zich voor een reis. Ze nemen elk een ander vliegtuig dat op hetzelfde uur vertrekt maar met een andere bestemming. In eenzelfde taxi vertrekken zij vanuit het stadscentrum maar lopen vast in een verkeersopstropping en komen op het vliegveld aan met een half uur vertraging. De ene verneemt dat zijn vliegtuig op tijd vertrokken is; de andere dat het zijne vertraging opliep en pas vijf minuten geleden opsteeg.

GV. -- Wie van de twee doorleeft in binnenste de grootste verveling/

teleurstelling?

Resultaat.

OPL. De overgrote meerderheid antwoordt: “De tweede”.

Goldman. -- De pp. hebben zich in de plaats gesteld van de zakenlui en meteen antwoordden zij in functie van de wijze waarop zijzelf o.g.v. projectie hun gemoedsreactie verstonden.

Ontwikkelingspsychologisch. -- Goldman beroept zich op ontwikkelingspsychologie die het ontstaan van overtuigingen en het toeschrijven van mentale inhouden bij kinderen bestudeerden.

COGN-21

-- Zo *H. Wimmer/ J. Perner, Beliefs about Beliefs* (*Young Children’s Reasoning about Beliefs*), in: Cognition 13 (1983): 103/128;

-- *A. Leslie, Pretense and Representation* (*The Origins of Theory of Mind*), in: *Psychological Review* 94 (1987): 412/416;

-- *id., Some Implications for Mechanisms underlying the Child’s Theory of Mind, in: J.Astington e.a., eds., Developping Theories of Mind*, Cambridge Univ. Press, 1988, 19/46;

-- *H. Welman, The child’s Theory of Mind*, M.I.T. Press, 1991.

Wimmer/ Perner, -- Een steekproef.

GG. -- Een tafereel waarin een protagonist (b.v. een pop) een voorwerp (een stuk chocolade b.v.) op een bepaalde plek X (b.v. een doos) wordt getoond. Waarop het voorwerp verplaatst wordt van X naar Y (een andere doos b.v.). Zonder dat de protagonist (de pop b.v.) het weet.

GV. -- Kinderen in groepen - 3 tot 4; 4 tot 6; 6+ - volgen de taferelen. Zij moet snappen dat de protagonist (in casu de pop) moet geloven dat het voorwerp zich nog steeds in X bevindt.

Opm.-- Hun kinderlijk vermogen om een of ander geloof toe te schrijven is functie van hun vermogen om onware vormen van geloof toe te schrijven, -- m.a.w.: om het geloof van de protagonist (de pop in casu) te onderscheiden van de werkelijkheid.

Oplossingen.

(1) De minder dan 4 antwoorden doorlopend dat de protagonist zal geloven dat het voorwerp zich in Y (de werkelijkheid) bevindt. M.a.w.: zij bezitten nog

niet het vermogen om aan de protagonist het onware geloof toe te schrijven dat het voorwerp in X is (zij duiden dus verkeerd, het innerlijke leven).

(2) 57% van de 4 tot 6 komen ertoe het onware geloof toe te schrijven. (3) 66% van de 6 tot 9 komen ertoe.

Opm.-- Kinderen met het syndroom van Down (mongolisme) gelukken erin met 86% op de geëigende ouderdom. -- Autistische kinderen gelukken er maar 20% in.

Waardeoordeel.

Het vermogen om een overtuiging (geloof) toe te schrijven - in dit geval, een onwaar geloof - lijkt onbestaande bij de minder dan 4.

Dit onvermogen is niet functie van een mentale vertraging (mongooltjes) maar functie van de afwezigheid van het vermogen om zich mentale toestanden voor te stellen bij anderen en ze aan die anderen toe te schrijven (wat lijkt te ontbreken bij autistische kinderen).

COGN-22

Het typische van de projectietheorie is weliswaar het 'inwerpen' van eigen mentale toestanden in anderen maar nog meer het uitsluiten van iedere theorie inzake geest, zoals de rationaliserende en de volkspsychologische opvattingen dit vooropstellen. M.a.w. : wij zouden duiden **a.** vanuit onszelf en **b.** theorieloos.

Kritieken. -- Engel haalt er twee aan.

1. *Don. Davidson.*

Een projectie sluit niet per se (noodzakelijk) een theorie uit: een duidende kan toch beschikken over normatieve vooropstellingen (rationaliserende en volkspsychologische theorieën) als leidsaxioma, dat hij/ zij toepast terwijl hij/ zij zijn eigen mentale toestanden projecteert in de anderen.

Die logische samenhang concentreert zich dan in de eigen mentale verrichtingen zo dat wat hij / zij voor waar en samenhangend aanneemt, dan in de anderen projecteert.

2. *Dan. Dennett.*

In zijn *The Intentional Stance*, M.I.T. Press, 1987. Dennett stelt vast dat er vele gevallen zijn waar projectie onmogelijk is.

(1) Wanneer wij over geen enkel voorafgaandelijk begrip beschikker dat wij zouden willen projecteren. In dat geval is een soort 'theorie' onvermijdelijk. Overigens : kan een projectie wel zonder theorie?

Voorbeeld. -- Beeld u in : gij zijt een onderbroken brug! Hoe zoudt gij dat projecteren zonder b.v. een of andere naïeve natuurkunde die het over onderbroken bruggen heeft?

(2) Zelfs wanneer een voorafgaandelijk begrip aanwezig is, zou dan de rationaliserende of de volkspsychologische theorie ons niet evengoed toelaten te projecteren?

Engel. De onderzoeksresultaten hierboven vermeld kunnen uitstekend verklaard worden o.g.v.

a. de volkspsychologische en

b. zelfs de rationaliserende theorieën.

Met name: de minder dan vier net als de autistische kinderen missen juist een theorie omtrent de geest (in zichzelf en bij anderen) of minstens een stel vooropstellingen die zouden toelaten mentale toestanden **a.** toe te schrijven en **b.** zelfs te voorspellen,-- vooral (zoals gezien) mentale toestanden (voorstellingen) van de tweede orde (reflectieve vorm van bewustzijn) inzake mentale toestanden van de eerste orde (spontane vorm van bewustzijn). Men kan - aldus Engel - dergelijke 'theorie' of althans 'vooropstellingen' hetzij als aangeboren hetzij als verworven voorstellen. Beneden de 4 is dat dan nog niet actief of nog niet verworven.

COGN-23

Dan. Dennett. -- Cognitieve dissonantie.

GG. -- Jef heeft drie maanden lang een bijkomende vleugel van zijn huis gebouwd. Het ziet er aartslelijk uit. Maar o.g.v. cognitieve dissonantie ("zichzelf het tegengestelde van de werkelijkheid wijsmaken') gelooft Jef dat het er zeer gelukt uitziet.

GV. -- Hoe hem zo'n geloof (overtuiging) toeschrijven? M.a.w. : hoe kunnen wij zoiets begrijpen?

1. Wij kunnen ons in zijn plaats stellen (inleving, -- 'simulering') en nagaan welk geloof wij erop na zouden houden in dezelfde situatie.

2. Naar wij kunnen ook - o.g.v. wat wij al weten a. van Jef en b. van de

aanleg van mensen voor cognitieve dissonantie (irrationaliteitsvorm) - ons afvragen welke overtuigingen iemand die zich in de beschreven situatie bevindt, zou moeten (normatieve theorie) hebben om daaruit het geloof van Jef of te Leiden (deductie) en zo te voorspellen.

Wij zullen ongetwijfeld dezelfde conclusies trekken als wanneer wij ons in zijn plaats stellen.

Besluit.

Zelfs in gevallen als dat van cognitieve dissonantie (waarin de overtuigingen van de betrokkenen niet optimaal (zeggen wij: irrationeel) zijn) is de rationaliserende theorie toepasselijk met hetzelfde resultaat als de projectieve.

M.a.w.: is het niet evident dat beide methoden gelijklopend zijn? Dat zij niet echt verschillen? Ja, men kan ze duiden als twee verschillende formuleringen van eenzelfde inzicht voorzover het toepassen van de rationaliserende theorie (logische coherentie) een Psychologisch inzicht vooropstelt terwijl de projectieve een theorie vooropstelt.

M.a.w.: de tweedepersoonsvraag “Wat zou ik geloven (indien ik in de plaats van Jef was)?” verschilt niet radicaal van de derdepersoonsvraag: “Wat zou Jef in zijn situatie moeten geloven?”. Nog anders gezegd het rationele en normatieve liefdesaxioma is geenszins strijdig met het simulerings-(inlevings)axioma.

Opm.-- Wat betreft de tweedepersoonspsychologie, zij verwezen naar de cursus psychologie wanneer deze het heeft over de inlevende of op zijn Duits gezegd de verstehende methode (*W.Dilthey* (1833/1911)) met zijn duiding van de tekens die het gedrag van medemensen prijsgeven inzake hun innerlijk leven (hun ‘ziel’ of ‘geest’). Vgl. zijn *Einleitung in die Geisteswissenschaften* (1883).

COGN-24

8. Volkspsychologische theorie: voor en tegen. (24/28)

Bibl. st.: *P. Engel, Introduction à la philosophie de l’esprit*, Paris 1994-2, 86ss..

Het gaat wezenlijk om de theorie van A. Leslie.

1.-- *Leslie’s hypothese.*

1.1. Leslie zelf stelt niet dat de kinderpsychologische onderzoeken onder zijn leiding inzake het doen alsof van kinderen ertoe leiden te stellen dat het toeschrijven van mentale toestanden berust op een proces van simuleren (zich inleven), zoals Goldman zijn resultaten duidt.

1.2. Leslie - verre van projectivist te zijn - staat duidelijk een volkspsychologische theorie voor die die van Fodor dicht benadert.

2.1. Leslie stelt duidelijk dat de kinderen onder de 4 en de autistische kinderen een geestestheorie missen die ze zou toelaten 'voorstellingen' (representaties) toe te schrijven aan anderen. M.a.w. : zij missen een zeker vermogen a. om zich iets voor te stellen en b. om zich voorstellingen voor te stellen (metavoorstellingen).

2.2. Computationisme.

Leslie duidt het innerlijke cognitieve leven als draaiend rond een vorm van symbolische voorstellingen (die dus afwezig zijn bij de minder dan 4 en de autistjes) : iedere cognitie bevat symbolen waarmee de geest rekent.

a. In een fase 1 vanaf 2 tot aan 4 verwerven kinderen - vanuit doen alsof daden - het vermogen om mentale toestanden toe te schrijven. Wat erop neerkomt dat zij metavoorstellingen omtrent onware voorstellingen of omtrent alternatieve voorstellingen van de werkelijkheid verwerven, zoals b.v. "X gelooft dat p" of "X doet alsof q".

b. Dit wijst op de logi(sti)sche vorm van het weergeven van propositionele attitudes of simpeler van zinnen van propositionele attitudes.

Waardeoordeel.

1. Taalwetenschappers, logistici, filosofen zijn het onderling oneens omtrent de juiste analyse van Leslie's uitspraken. Zo: "Behelzen zij een betrekking tussen het onderwerp van het attitudewerkwoord en een uitspraak?". Of: "Behelzen zij een betrekking tot een abstracter gegeven dan een propositie.

Opm.--- Wij geven de tekst van P. Engel, die zelf zo juist mogelijk het cognitivistische spreken weergeeft, weer met zijn complicaties. Dat spreken is door en door derde persoonspsychologisch.

COGN-25

2. Een merkwaardig isomorfisme.

Men is het wel algemeen gezien eens omtrent de volgende semantische eigenschappen van dergelijke uitspraken (herhaald : “X gelooft dat p” en “X doet alsof q”)

2.1. ***Een drievoudige reeks inzake geloven.***

a. De referentiele (verwijzings)onbeslistheid. -- De ene term met dezelfde referentie (verwijzing) kan niet de andere vervangen in dergelijke contexten. Zo: “Uit “X gelooft (verlangt, hoopt enz.) dat a F kan men niet afleiden “Indien a b is, dan gelooft X dat b F is”.

b. Het niet-behelzen van de waarheid/ onwaarheid van de ingelaste zin. Zo: “Uit “Indien X gelooft dat a F is”, kan men niet afleiden dat a F is.

c. Het niet-behelzen van het bestaan van de voorwerpen of eigenschappen die door de woorden van de ingelaste zin aangeduid worden (hun referentie). Zo: “Uit “X gelooft dat a F is; kan men niet afleiden dat a bestaat”.

Welnu, Leslie stelt dat dergelijke eigenschappen perfect typisch zijn voor het doen alsof.

Ad a. Wanneer een kind doet alsof b.v. een banaan een telefoonapparaat is, vervangt het het ene object door het andere.

M.a.w.: het schort de normale referentie (aanduiding van iets) van elk van de termen op. Dat is kenmerkend voor de referentiële onbeslistheid van de attitude-uitspraken.

Ad b. Een kind - door zogezegde kenmerken (alsofkenmerken) toe te schrijven - schort de werkelijke (objectieve) kenmerken ervan op en meteen de waarheid/ onwaarheid van de zin waarin het die dat kenmerk toekent.

Ad c. Een kind toont zich tot een inbeeldingsact in staat die het ‘werkelijke’ (objectieve) karakter - het bestaan van het aangeduide object - opschort.

Besluit.

Er is isomorfisme (gelijkenis) tussen de semantische kenmerken van de zinnen die propositionele attitudes verwoorden, en de psychologische kenmerken van doen alsof (een psychologische daad). Dat isomorfisme is niet toevallig: zich metavoorstellingen kunnen vormen en taalinhouden van b.v. geloof en zo kunnen verwoorden moeten gelijklopend zijn.

Leslie' s hypothese. -- In twee hoofdpunten.

1.-- Wanneer een kind zijn doen alsof formuleert d.m.v. een mechanisme dat het zich doet voorstellen wat het doet ("Ik beweer dat deze tas water bevat"), dan formuleert het in zichzelf zijn eigen innerlijke voorstellingen volgens volgend schema :

wereld (b.v. een tas met water erin)
eerste voorstelling (b.v. aanvankelijke waarneming)
daad ("Ik beweer dat deze tas water bevat")
metavoorstelling (afbeelding van de eerste voorstelling)
doen-alsof-daad:("Ik doe alsof (ik beweer dat) deze tas water bevat

2.-- Dit proces is niet puur 'egocentrisch' en subjectief. In zichzelf kunnen doen alsof berust op dezelfde processen en voorstellingen als kunnen begrijpen dat anderen doen alsof.

Zijn hypothese luidt dus verkort: "Een kind komt tot een tweede afbeelding van een eerste afbeelding (voorstelling)".

Wat Leslie zeker niet doet, is stellen dat de afbeelding tot stand komt door projectie vanuit de innerlijke voorstelling van een kind.

M.a.w.: het vertrekt niet van de bewuste subjectieve ervaring.

II.-- ***Kinderen minder dan 4.***

Een probleem rijst: kinderen van 2 tot 3 zijn tot metavoorstellingen in staat en meteen tot het toeschrijven van propositionele attitudes aan zichzelf en aan medemensen maar diezelfde kinderen zijn er niet toe in staat eenvoudige opgaven als die van Wimmer/ Perner (Cogn. 21) op te lossen. De resultaten van Wimmer/ Perner lijken aan te tonen dat het vermogen tot doen alsof er niet toe volstaat om de kinderen echt toe te laten onware vormen van geloof toe te schrijven.

Scenario.

GG. - Een groep kinderen. (29) van drie jaar.

a. Men toont een bekende snoepdoos (Smarties) en vraagt .

GV - te zeggen wat zij bevat.

OPL.- Allen beweren 'Smarties'! --

b. ***GG.*** -- Daarna toont men dat die doos eigenlijk (in werkelijkheid) een potlood bevat. Waarop men ze sluit met het potlood erin.

GV. —

1. Weet gij nog wat die doos bevat?

2. Wat dacht gij dat die doos bevatte toe gij ze voor het eerst hebt gezien?

3. Wat denkt gij dat de andere kinderen zouden denken dat er in die doos zit indien zij ze zagen zoals zij nu, is, gesloten?

COGN-27

Opl.-- 16/29 kunnen het onware geloof van hun kameraadjes ("De doos bevat Smarties") niet voorspellen, terwijl de kinderen die het wel kunnen (13/29) ouder zijn dan 3,5.

9/16, kunnen juist zeggen dat zij geloofden dat de doos Smarties bevatte en dat zij zich zodoende vergisten, maar toen men hun vroeg wat hun kameraadjes zouden zeggen dat er in feite in de doos zit, antwoordden zij "Een potlood". -- Wat merkwaardig is.

Ofschoon kinderen van 3 onwaar geloof kunnen formuleren, zijn zij er niet toe in staat te zeggen waarvandaan dat onware geloof komt.

De draagwijdte volgens Leslie.

1. De theoretische draagwijdte eigen aan het feit van een groep kk. die weliswaar hun eigen onwaar geloof beseffen, maar er niet in gelukken een voorspelling te doen (bij hun kameraadjes), verdient alle aandacht. Het eigen onware geloof beseffen leidt een kind er niet noodzakelijk toe te voorspellen dat hetzelfde onware geloof zich zal voordoen bij anderen in dezelfde situatie.

2. Nog groter draagwijdte is toe te kennen aan het feit dat dit een kind niet belet vertrouwensvol bij een andere een geloof te voorspellen dat, indien dat geloof een feit werd, gewoonweg miraculeus zou zijn. Merkwaardig is: het geloof in het miraculeuze is iets dat zich als miraculeus voordoet buiten de oorzakelijke orde.

Opm.-- De oorzakelijke orde waarover Leslie het heeft, is blijkbaar de natuurkundige oorzakelijkheid. Wat weerom de invloed van het fysicale denken verraadt dat enkel op fysicaal terrein oorzakelijke verbanden ziet. Kinderen zijn daar blijkbaar nog niet aan toe.

Klaar besluit inzake functioneel denken.

Wat kinderen onder de 4 missen is inzicht in de betrekkingen tussen

a. dat wat geloof veroorzaakt (waarvan geloof een functie is) en dat geloof zelf en

b. tussen het geloof en wat dat geloof veroorzaakt (dat de rol van het geloof

verraadt).

Betrekkingen tussen **a.** de wereld en mentale toestanden, **b.** mentale toestanden onderling en **c.** mentale toestanden en de wereld zijn voor die ouderdom nog niet klaar.

M.a.w.: zij beschikken niet over een theorie omtrent de geest. Het functionele, het oorzakelijke is nog niet klaar.

COGN-28

Let wel: Leslie bedoelt niet dat kinderen van minder dan 4 geen kennis vertonen van de oorzakelijkheid in de wereld. Integendeel: het is een gekend feit dat zij die zeer vroeg, hebben.

Waaraan het hen ontbreekt, is een begrip van de betrekkingen tussen de oorzakelijke orde van de wereld en de mentale toestanden. -- Mentale toestanden toekennen - de medemens én zichzelf als intentioneel wezen duiden ('interpreteren') - staat bij hen nog los van het vermogen ze te zien als werkelijkheden die ertoe in staat zijn daden of gebeurtenissen in de wereld te veroorzaken. Dat vermogen komt voorlopig enkel door in het doen alsof.

Leslie steunt erop: dat vermogen is nog geen onderdeel van een oorzakelijke theorie omtrent het mentale zoals de psychologie van het gemene verstand dat is (volgens de volkspsychologische theorie) bij volwassenen.

P. Engel.

Men zal daarop antwoorden dat Leslie veeleer het bestaan van een dergelijke theorie inzake veroorzaking bij de oudere kinderen en het niet-bestaan ervan bij de jongere en de autistische kinderen vooropstelt dan strikt bewijst.

Opm.-- Een ander psycholoog (C.*W. Johnson, Theory of Mind and the structure of Conscious Experience*, in: *J. Astington e.a., eds., Developping Theories of Mind*, Cambridge Univ. Press, Cambridge, 1988, 47/6-; zegt echter:

"Waarom hierbij niet stellen dat de kinderen een vermogen om hun subjectieve toestanden te projecteren en ze te simuleren (in te leven) missen?". Hij gaat daarbij uit van de denkbeelden (projectivistische denkbeelden) zoals die van Goldman en anderen.

Opm.-- Typisch voor de sterk natuurkundige mentaliteit dat Engel na al deze 'beschouwingen' even Ludw. Wittgenstein vermeldt die een onderscheid maakte tussen een psychologische reden en een fysicale oorzaak. Een reden tot handelen is geen louter natuurkundige oorzaak zoals een melodie een oorzaak van een handeling kan zijn.

En wat meer is, is dat een onbewuste drijfveer nog verschilt van een bewuste beweegreden (motief).

Men verzinkt in het cognitivisme te veel in "al dat fysicale" (zoals iemand ooit zei) om stil te staan bij al de schakeringen die in niet-hoofdzakelijk natuurkundige mentaliteiten allang duidelijk zijn.

COGN-29

9. Volkspsychologie (cognitivistisch geduid). (29/35)

Bibl. st. : *Pascal Engel, Introduction à la philosophie de l'esprit*, Paris, 1994-2, 49/70 (*Sauver la croyance*).

9.1. De basisaxioma's (29/31)

Beginnen wij met een anekdote.

Wanneer Mathilde haar werkgevers een mand appels van de boomgaard brengt, zetten zij zich aan het eten op de volkse manier: zij schillen ze niet. Maar Mathilde - tot grote verbazing van haar werkgevers - schilt met grote nauwkeurigheid haar appel. Haar werkgeefster geeft ze te verstaan dat zij dan toch wel uiterst zorgzaam te werk gaat.

Mathilde antwoordt daarop dat zij bij het plukken één appel in de mest heeft later vallen, maar zich niet meer herinnert welke juist. Daarom gaat zij zo voorzichtig te werk.

Engel verwijst hierbij naar *Caumery et Pichou, L'enfance de Bécassine*, Paris, 1935.

Cognitivistische parafrase (herformulering).

Vanuit geestesfilosofische vooropstellingen geduid luidt het als volgt.

1. Werkgever en werkgeefster 'geloven' (*opm.:* zijn ervan overtuigd) dat de appels eetbaar zijn.

2. Zij 'verlangen' ze te eten.

3. Zij 'verlangen' even volks te lijken als wie bij hen werk vindt, bij het eten

van b.v. een appel en ‘verwachten’ hetzelfde van hun werknemers.

4. Zij ‘geloven’ dat, doordat zij hun appels met veel smaak opeten, aan hun verlangen voldoen.

5. Zij smullen dus met veel smaak van die appels.

6. Mathilde ‘weet’ dat een appel in de mest is gevallen.

7. Zij ‘verlangt’ ernaar een appel te eten.

8. Maar zij ‘wenst’ geen vervuilde appel binnen te spelen.

9. Zij ‘gelooft’ dat door haar appel te schillen zij aan haar ‘verlangen’ zal voldoen.

10. Dus schilt zij haar appel vooraleer hem op te eten.

11. Haar werkgevers ‘weten’ niet waarover het gaat en zijn dus ‘verrast’. Waarop zij bij het vernemen van de redenen van Mathilde ‘verveeld’ zijn.

Ziedaar de ‘vertaling’ in het cognitivistische!

COGN-30

Engel vindt dat deze wijze van formuleren “ons belachelijk overkomt” door het overbodige erin. De anekdote begrijpen is uitgerekend deze gehele volgorde en samenhang van “verlangen, geloven, verwachten, weten, verrast zijn, e.d.m” vatten. Deze verbanden ‘verklaren’ - oorzakelijk. - de gedragingen van de handelende personen. Wij zijn nl. met dergelijke vorm van ‘verklaren’ dermate vertrouwd dat deze als vanzelfsprekend geldt.

Ook: met vele huidige wijsgeren wordt deze wijze van duiden “volkse psychologie” (Eng.: Folk Psychology; Fr.: Psychologie populaire of ook “psychologie van het gemene verstand” (Eng.: Commonsense Psychology; Fr.: psychologie du sens commun) geheten. Volks uitgedrukt: de psychologie van de gewone mensen. Althans die met gezonde verstand.

Indien wij aan de handelende personen niet konden geloof, verlangen e.d.m. toekennen, dan zouden wij de anekdote niet eens verstaan.

Sommige onder die vormen van geloof en verlangen e.d.m.- zo b.v. de wens

om zo volks mogelijk over te komen als de eigen werknemers - zijn 'ingewikkelder' dan andere en behelzen een 'ingewikkelde' interactie en communicatie met andere vormen van geloof en sociale attitudes (*opm.:* zij zijn functioneel).

Maar, zelfs indien wij de inhouden van de gelijke intentionele of mentale fenomenen niet vatten, dan nog zouden wij het gedrag van de handelende personen trachten oorzakelijk te 'verklaren' in intentionele (mentale) termen. -- *opm.*-- I.p.v. in termen van fysica (en biologie).

Een onuitgesproken duidingssyteem.

Verhalen die de daden van handelende personen weergeven, verstaan wij zo gemakkelijk doordat er in ons impliciet duidingsstelsel aan het werk is dat hun mentaal leven en hun handelingsredenen 'verklaart'.

Zonder uitdrukkelijke verwijzingen naar fysicale of biologische wetten of veralgemeningen. Louter mentaal of intentioneel.

Opm.-- Voor de zoveelste keer stoten wij hiermee op "de beruchte blinde vlek" van het cognitivisme dat het mentale leven vanuit de fysica en de biologie tracht te 'verklaren', vanuit wetenschappen die daar nooit over spreken: mentale fenomenen komen hoogstens zeer zijdeling, zeker in de natuurkunde, maar ook in de biologie ter sprake. Dit verklaart de eigenaardige benaderingen der cognitivisten.

COGN-31

De basisvooropstellingen.

Engel vat ze als volgt samen.

a.1. De volkspsychologie verklaart het gedrag (van medemensen) door mentale (intentionele) toestanden (processen, eigenschappen) met inbegrip van hun inhouden, -- inzonderheid propositionele attitudes (als b.v. geloof, wens, vrees, verlangen enz.), toe te schrijven (hun) gedrag te interpreteren).

Ter herinnering: "X gelooft, vreest, wenst, wil e.d.m. dat deze appel eetbaar is" (mentale toestanden x proposities).

Semantisch toetsbaar.

Dat propositionele attitudes een inhoud hebben, betekent dat die inhoud semantisch toetsbaar is. M.a.w. zij gaan gepaard met waarheidsvoorwaarden. -- Zo b.v. : "Het geloof dat deze appel eetbaar is, is waar voorzover (indien en

alleen indien) inderdaad deze appel eetbaar is".

Opm.-- Hetgeinderdaad dezetoetsen) impliceert. -- Er zij verwezen *naar L. Horsten, Waarheid en semantische paradoxen*, in: *Onze Alma Mater* 50 (1996): 2 (mei), 239/ 268. Horsten, in de mentaliteit van de logistiek (die in het hart zelf van het cognitivisme heerst), definieert waarheid in termen van Tarski-equivalenties: "Een appel is lekkerder dan een peer dan en slechts dan wanneer "een appel lekkerder is dan een peer" waar is". Hij noemt dit inzicht van Alfred Tarski 'geniaal' en de scheiding tussen de 'prehistorie' (sic) inzake waarheidsdefinitie en "de moderne waarheidstheorieën".

a.2. *Vooropstelling* - eigenlijk: axioma - is dat de propositionele attitudes oorzakelijke inwerkingen hebben

a/ op andere attitudes, zoals b.v. "het geloof dat, doordat deze appel eetbaar is, dit geloof het verlangen kan 'produceren' deze appel op te eten", en

b/ op het gedrag zoals b.v. de daad die erin bestaat deze appel daadwerkelijk op te eten,

b. *Wetten/ veralgemeningen*.

Vooropgesteld wordt dat dergelijke propositionele attitudes de grondslag (*opm.:* diepere reden) hebben in ware wetten of althans in veralgemeningen zo dat zij gedrag verklaren en vooropstellen. Dit "in hoge mate" want de veralgemeningen waarover het gaat, zijn waar "mutatis mutandis" (mét de voor de toepassing in een ander geval nodige veranderingen; m.a.w. : regel met uitzonderingen).

Zo b.v. : "Indien X verlangt een appel te eten en indien deze appel eetbaar is, dan zal X deze appel opeten tenzij een of ander, ander geloof - de appel is bevuild b.v. - een rol (functie) speelt en remt".

COGN-32

9.2. De basisaxioma' s : voor en tegen (32)

Engel schetst als volgt.

GG. -- Al zijn de wetten en veralgemeningen van de folk psychology ongenuanceerd en benaderend, toch werken zij, in het dagelijkse leven, uitstekend.

GV. -- Hoe dit feit, -- vooral vanuit cognitivistisch standpunt, duiden?

OPL.-- De meningen zijn erg verdeeld.

1. Sommige wijsgeren geloven dat die axiomata 'werken' doordat zij de

axiomata van een 'theorie' zijn die als geheel gezien waar is. -- Meer nog: zij stellen dat de vakwetenschappelijke psychologie - welke vorm zij ook zal aannemen - ze zal bevestigen alsook het verklaringsschema dat ermee samengaat.

2. Andere wijsgeren geloven integendeel dat de volkspsychologie onwaar is. Met name : dat er een heel aantal gedragingen is dat zij niet kan verklaren. Anders gezegd : zij is weliswaar een 'theorie' maar dan een valse theorie. Meteen moet een vakwetenschappelijke psychologie het verklaringsschema ervan laten vallen.

3. Nog andere denkers stellen dat weliswaar het feit dat de volkspsychologie 'werkt' (bruikbaar is), een onmiskenbaar feit is maar dat dit niet behelst dat zij een al of niet geldige vakwetenschappelijke psychologie is. Weliswaar succesvol vertegenwoordigt zij geen waarheid.

Engel onderzoekt in de volgende bladzijden de drie meningen. Inzonderheid besteedt hij aandacht aan het begrip 'geloof' dat men gewoonlijk duidt als het centrale begrip van de volkspsychologie. De analyse ervan dringt zich dan ook op.

De vele, vaak tegenstrijdige meningen trekken een eersterangs-probleem bloot van methodologische aard, nl.: "Welke is de natuur en de zijnswijze van de verklaringen in de gedragswetenschappen en inzonderheid in de cognitieve psychologie?".

Meer bepaald: "Moeten dergelijke verklaringen beroep doen op het begrip "semantische inhoud" van propositionele attitudes (waaronder op de eerste plaats "het geloof".) Daarvandaan de titel van het hoofdstuk; "*Sauver la croyance*". De overtuiging, als geheel gezien: de totaliteit der overtuigingen, de mentaliteit, eigen aan de volkspsychologie, redden uit de vernietigende greep van de afbouwers ervan.

Opm.-- 'Geloof' in dit verband is niet het lopende begrip dat "instemming met onzekere voorstellingen" is! Het is 'overtuiging'.

COGN-33

9.3. Wittgensteinisme/ Ryle en Fodor (33/35)

Bibl. st.: *P. Engel, Introduction à la philosophie de l'esprit*, Paris 1994-2, 24s..

Eén van de bronnen van de cognitivistische problematiek was Ludwig Wittgenstein (1889/1951).

Deze stelt dat de woordenschat (o.m. van de volkspsychologie) het heeft over 'redenen' van onze daden. Doch deze woordenschat heeft het niet over 'oorzaken'! Die twee verwarren komt op een vergissing neer inzake 'categorie' (indeling), - op een grammaticale fout.

1. *Logische connecties.*

Wittgenstein's redenering. -

VZ 1 .-- Indien de redenen de oorzaken waren van de daden, dan stelt dit voorop dat de reden (oorzaak) scheidbaar is van de daad (gevolg). -

VZ 2. -- Welnu, men kan de reden van gedragingen niet beschrijven zonder inbegrip van de ermee verbonden daad en haar resultaat. -- Zo b.v.: "Ik wil A doen". De beschrijving vermeldt de daad A! M.a.w.: "ik wil" is "ik wil de daad en haar effect".

NZ. -- Dus is er een noodzakelijke en onscheidbare 'connectie' tussen de reden en de daad. -- Welnu, NZ is contradictorisch met VZ 1.

Waarop Don. Davidson: de beschrijving van de redenen ("Daisy wenst de natte natuur te verkennen" of "Zij gelooft dat het gaat regenen") is weliswaar begrippelijk één met de beschrijving van de daad maar dit behelst niet dat de gebeurtenissen (in die beschrijvingen weergegeven), niet scheidbaar zijn.

2. *Wetmatigheden*.

Indien de redenen echte oorzaken waren, dan zou dit wetten vooropstellen die de verbale beschrijvingen van de daden verbieden met de verbindingen van die daden.

Reden: iedere causale verklaring is axiomatisch een nomologische (wetmatigheid vooropstellende) verklaring.

Waarop Don. Davidson: dat is waar maar dat zoiets behelst dat onze gewone, volkse psychologische verklaringen niet oorzakelijk zouden zijn is onwaar: "Anneke' s bal deed het venster barsten".

Er is weliswaar geen 'wet' die zegt : "Alle (Anneke's) ballen doen vensters barsten", maar de uitspraak is wel degelijk oorzakelijk : het is de bal van Anneke die het venster doet barsten! Maar dan zonder 'wet'.

Opm.-- De wet ("Alle ballen doen vensters barsten") is waar behalve daar waar hij het niet is (regel met uitzonderingen).

Ryle.

Bibl. st.: *J.-G. Rossip. Gilbert Ryle* (1900/1976).

Een tweede bron van de cognitivistische problematiek was Ryle's filosofie, Ryle was van 1945 tot 1968 prof in metafysica aan Oxford University. Hij was directeur van de revue Mind van 1947 tot 1971. Wittgenstein beïnvloedde hem zeer grondig. Engel typeert hem als "logisch behaviorist".

Een scenario.

Hij illustreerde zijn hele filosofie ('metafysiek') als volgt.

Een vreemdeling bezoekt Oxford, bezoekt Christ Church College, Bodleian Library en een aantal administratieve gebouwen. Zijn vraag: "En waar is nu de universiteit?"

Uitleg: de universiteit is al wat gij gezien hebt voor zover het georganiseerd is. -- Zijn vergissing en de onzin die daaruit voortvloeide, bestaat erin dat hij het heeft over de universiteit alsof zij een lid was van de klasse waarvan Christ Church College, Bodleian Library e.d.m. slechts leden zijn. Hij rangschikte onder éénzelfde logisch type (klasse) een organisatie (de univ.) en de lokaliseerbare afzonderlijke onderdelen.

De vergissing.

De hele filosofie zit, volgens Ryle, vol dergelijke categorieverwarringen en de conceptuele analyse die hij voorstaat, wil dergelijke typeverwarringen en de nonsens die eraan verbonden is, uitbannen, ja, voorkomen.

Inzake volkspsychologie.

Van iemand een mentaal predicaat uitzeggen ("Hij gelooft. Zij verlangt. Mensen lijden pijn") is niet een mentale gebeurtenis of een mentale episode vermelden die zogezegd bedoeld wordt in de propositie maar wel verwijzen naar (in wezen gedrag betreffende) feiten die de uitspraak definiëren.

Tegen het cartesiaans dualisme (en interactionisme "geest/ lichaam") in stelt Ryle dat de volkspsychologische verklaringen niet oorzaakaanduidend maar conceptueel zijn.

In Wittgenstein's spoor zegde Ryle dat volkspsychologische verklaringen wel redenen aangeven maar geen oorzaken van gedrag. Waardoor? Door de logische (conceptuele) connectie "redenen/ daden".

De volkspsychologie is daarenboven grotendeels a priori en niet-herzienbaar (niet op 'feiten' gesteund). Gevolg: er is niets wetenschappelijks aan. Descartes met zijn ficties nam juist dit als basis aan.

COGN-35

Fodor.

Bibl. st. : *P. Engel, Introduction a la philosophie de l'esprit*, Paris 1994-2, 52ss..

O.m. bekend om zijn *The Language of Thought*, M.I.T. Press, 1975. Engel typeert Fodor als 'representationist'. Fodor neemt stelling tegen Wittgenstein en Ryle. Hij stelt: de volkspsychologie is in hoge mate een juiste theorie. En de redenen van gedrag zijn regelrechte oorzaken! En alles is gesteund op gewettigde veralgemeningen.

1. *Semantische inhoud.*

"Om reden van de dood van haar moeder was het Natasja droef te moede". Propositionele attitudes zijn voorstellingen, representaties, met een inhoud. Daarom zijn zij nog niet 'waar'. Nog niet een strikte theorie. Wat ze 'waar' maakt volgens Fodor, is wanneer de waarheid eigen aan de representatie object wordt van een uitgewerkte cognitieve theorie, waarvan de volkspsychologie een begin uitmaakt.

2. *Wetenschap.*

De aardkunde, de psychologie b.v. hebben een geëigende woordenschat. Zij zijn 'bijzondere' wetenschappen, want haar wetten gelden slechts binnen beschrijvingen die binnen haar vocabularium geformuleerd worden (*J. Fodor, Special Science*, in: *Synthese* 28). Maar de natuurkunde is geen zo'n speciale wetenschap omdat zij de wetenschap, is tot dewelke axiomatisch de woordenschatten van de andere wetenschappen moeten herleid worden. Zij is m.a.w. basiswetenschap.

3. *Veralgemeningen "ceteris paribus".*

In de bijzondere wetenschappen veralgemeent men met voorbehoud (regel met uitzonderingen).

Aardkundig: "Rivieren met kronkelingen vertonen een sterke erosie van haar hogere oever" is waar maar met inbegrip van uitzonderingen (zo : "tenzij een of andere klimatologische of geologische omstandigheid dit afzwakt").

Opm.: logistisch een niet-eentonige redenering.

Psychologisch: "Een afgunstige vrouw houdt haar man in het oog zodra zij vermoedt dat hij haar bedriegt" is waar "tenzij zij amoreel of cynisch is".

Opm.-- Hoeveel juist voorbehouden zo moeten toegevoegd worden opdat de zin algemeen waar zou zijn, is niet uit te maken.

Volkspsychologie als semantische inhoud bevattend, causaal verklaren en op wettige veralgemeningen gesteund is dan ook een protowetenschap

Eén vraag: "Hoe kunnen dergelijke voorstellingen met inhouden veroorzakend zijn indien alle veroorzaking natuurkundig is?". Fodor heeft daaromtrent zijn eigen theorie.

COGN-36

10. Mentale oorzakelijkheid (36/52)

Bibl. st. : *P. Engel, Introduction à la philosophie de l'esprit*, Paris 1994-2, 19/47 (*Causes mentales*).

O.c., 21.-- De meeste cognitivistische denkers verwerpen het dualistisch interactionisme. M.a.w.: een mentaal iets dat fysicaal veroorzaakt, is er niet. Zij zijn gewoon materialisten.

Epifenomenisme.

Engel verwijt de meeste denkers 'epifenomenisme'.

'Epifenomeen' betekent "het mentale opgevat als een louter begeleidingsfenomeen van de materie". Volgens *O. Houdé e.a., éds., Vocabulaire de sciences cognitives*, Paris, 1998, 161s., betekent 'epifenomenisme' de theorie die stelt dat "mentale gebeurtenissen geen enkele noodzakelijke invloed uitoefenen en dus enkel 'epifenomenen' zijn t.o.v. de natuurkundige gebeurtenissen die ze veroorzaken';

De moeilijkheden, -- Het epifenomenisme stoot op twee problemen.

1. ***Het kadert niet met de volkspsychologie***.

Waartoe het feit, het bestaan, van mentale fenomenen erkennen, indien het enkel is om er iedere oorzakelijkheid van te ontkennen? Zelfs indien wij ertoe bereid zijn te stellen dat geest en hersenen (brein) samenvallen, dan nog aarzelen wij te stellen dat mentale fenomenen (toestanden, processen, eigenschappen) identisch zijn met fysicale fenomenen (toestanden, processen, eigenschappen).

Met name: zijn wij er, in die hypothese, toe genoopt te beweren dat onze verlangens, ons geloof e.d.m. onze daden en inzonderheid onze lichaamsbewegingen niet veroorzaken? Zijn dan onze mentale fenomenen inzake veroorzaking ondoeltreffend of epifenomenaal, indien enkel natuurkundige en neurofysiologische fenomenen inzake veroorzaking doeltreffend zijn?

2. *Het kadert niet met de evolutie.*

Onze geest is in de loop van de biologisch evolutie geëvolueerd. o.g.v. natuurlijke selectie. Dan moet hij ook als veroorzakend bijgedragen hebben tot het overleven van onze soort. Meer nog: het is niet zozeer onze geest die geëvolueerd is, maar de genen vooral. Zodat men zich kan afvragen of onze geest ook maar het minste oorzakelijke invloed heeft uitgeoefend op onze genen.

Aldus letterlijk P. Engel. -- Doch laat ons nu ingaan op de onderscheidbare theorieën, die de onenigheden der 'geleerden' blootgeven.

COGN-37

10.1. Dualisme (37)

Bibl. st. : *M. Kistler, Dualisme/ monisme*, in : O. *Houdé e.a., eds., Vocabulaire de sciences cognitives*, Paris, 1998, 148s.. -- In de metafysica heet men 'monisme' die theorie die al wat is (de totale werkelijkheid), herleidt tot, laat voortkomen uit, verklaart vanuit juist één werkelijkheid of juist een type van werkelijkheid.

Het echte materialisme is zo een monisme : enkel materie is werkelijk. "Het bestaan van de geest is een van de grootste uitdagingen voor het monisme (*opm.:* Kistler verwart monisme met materialisme)". Aldus letterlijk Kistler.

Voor de dualist zijn lichaam (materie) en geest twee grondig verschillende werkelijkheden die bijaldien even fundamenteel zijn. R. Descartes geldt in Kistler's ogen als de sterkste dualist, want volgens Descartes bestaan zij onafhankelijk van elkander, want er zijn lichamen zonder geest en er is geest zonder lichaam.

Wel geeft Kistler toe dat de materialistische monist moet stellen dat voor zover het de fenomenen geldt, de verschijnselen, dat wat zich onmiddellijk toont in de ervaring, de mentale fenomenen verschillen van iedere

natuurkundige werkelijkheid of eigenschap. Meer nog : het lijkt moeilijk mentale fenomenen te herleiden tot of ze te verklaren vanuit natuurkundige gegevens.

Volgens Kistler worden heden zowel het cartesiaans dualisme als de uiterste vormen van fysicalistisch monisme, nl. het logisch behaviorisme (G. Ryle) en de identiteitstheorie (J. Smart; D. Armstrong) die psychisch en fysicaal identificeert, als onvoldoende geduid.

Volgens P. *Engel, Introduction à la philosophie de l'esprit*, Paris, 1994-2, 20s., stelt het dualisme twee axioma's voorop:

a. mentale gegevens zijn onderscheidbaar van natuurkundige;

b. mentale gegevens werken oorzakelijk en zijn dus geen epifenomenen.

Dit is natuurlijk zeer strijdig met het axioma dat zegt dat "fysicale en enkel fysicale gegevens daden veroorzaken (o.m. lichamelijke en fysicale bewegingen)".

Opm. -- Dat is het probleem van het interactionisme: hoe werken bewustzijn (intentionaliteit, mentale fenomenen) en hoe werken louter natuurkundige gegevens en hoe werken zij op elkander in?

COGN-38

10.2. Fysicalisme (38)

Bibl. st. : *P. Engel, Introduction à la philosophie de l'esprit*, Paris, 1994-2, 19/22 (*Les dilemmes du physicaliste*).

De moeilijkheden van het epifenomenisme (volkspsychologie; evolutie) lijken Engel nog het gemakkelijkst oplosbaar door het fysicalisme als axioma voorop te stellen. D.i. door mentale met de fysicale fenomenen te identificeren. In die hypothese bestaan er enkel natuurkundige gegevens en is erbuiten dat niets -- ook niets mentaals. Al wat mentaal is, is een anomalie.

Kritiek.

Maar, zelfs in dit geval, hoe loochenen dat er bewuste ervaringen zijn? Dat ons geloof, ons verlangen, onze wislakt en zo onze daden en inzonderheid onze fysicale bewegingen veroorzaken?

Het cognitivisme.

Volgens Engel draait in het cognitivistische denken alles rond drie axioma's.

a.1. Mentale eigenschappen en feiten zijn onderscheidbaar van fysicale eigenschappen en feiten.

a.2. Mentale eigenschappen en feiten werken veroorzakend en zijn meteen geen epifenomenen.

b. Enkel fysicale eigenschappen en feiten werken veroorzakend, d.i. zij alleen zijn de voldoende reden of grond van het zich voordoen van fysicale daden (o.m. bewegingen).

De eerste axioma's druisen radicaal in tegen het derde. M.a.w.: er is contradictie.

Engel.

Indien het fysicalisme a.1. en a.2 aanvaardt en tegelijk b ernstig neemt, dan lijkt het erop dat het a.1 (de onderscheidbaarheid van het mentale en het fysicale) moet verwerpen.

M.a.w.: fysicaal denken kan wel het veroorzaken door mentale fenomenen verklaren maar dan enkel door er iedere eigen werkelijkheid buiten de natuurkundige van te ontkennen.

De enige oplossing behelst het epifenomenisme.

Inderdaad: indien fysicalisme erin bestaat enkel het natuurkundig vaststelbare als werkelijk te duiden, dan is al wat niet-natuurkundig is, illusie. Maar met dergelijke axioma's bevinden wij ons te midden van de ontologie, d.i. de theorie over al wat werkelijk is voor zover het werkelijk is.

COGN-39

10.3. Logisch behaviorisme (39/40)

Bibl. st. : *P. Engel, Introduction à la philosophie de l'esprit*, Paris, 1994-2, 22/25.

-- G. Ryle, afbouwer der metafysiek, deconstrueert natuurlijk het traditionele dualisme (niet enkel dat van Descartes).

Dispositities.

Mentale termen zijn geen 'dingen' (*opm.:* Ryle's duiding van het werkelijkheidstype van bewuste fenomenen) maar disposities. Zo is de breekbaarheid van een glas te verwoorden in termen van 'contrafactuele' (*opm.:* irreële) voorwaardelijke zinnen. Zo: "Indien dit glas een zware stoot onderging, dan zou het breken".

Opm.-- Dit is iets anders dan beweren: "Indien dit glas een stoot ondergaat,

dan breekt het" (in de traditie 'realis', reële voorwaarde aanduidend geheten).

Dispositie is nog geen innerlijke toestand.

Indien een object een dispositionele eigenschap vertoont, dan behelst dit nog niet dat dat object een innerlijke toestand behelst maar enkel dat het, in welomschreven voorwaarden, een welomschreven gedrag vertoont.

Ryle is behaviorist op radicale wijze. Mentale toestanden zijn enkel dispositionele toestanden van gedrag. Meer niet. Zij hebben geen eigen werkelijkheid.

Taalanalytische definitie.

Ryle als (taal)analytisch denker definieert mentale fenomenen louter in gedrags-termen.

Voorbeeld.

Daisy gelooft (haar mentale dispositie) dat het gaat regenen ("Het gaat regenen" is waar) indien en enkel indien:

1. de omstandigheden A een feit waren (*opm.:* contrafactuele conditionalis), dan zou Daisy haar schattig regenschermpje meenemen,

2. indien de omstandigheden B een feit waren, dan zou zij de beregende natuur gaan verkennen,

3. indien de omstandigheden C een feit waren, dan zou zij een regenlied zingen, e.d.m..

Zo reduceert Ryle Daisy's geloof (een mentaal fenomeen) tot omstandigheden die haar gedrag veroorzaken. Volgens Ryle overigens is de lijst van 'indien' s' (irreële omstandigheden) open : er is niet juist een irreële omstandigheid maar een veelheid die de inhoud van Daisy's geloof dat het gaat regenen, blootgeeft. Meer is die inhoud eigenlijk niet!

Zo tracht Ryle, als logisch behaviorist, mentale termen exhaustief in termen van uitspraken over mogelijk gedrag te definiëren. Meteen herdenkt hij materialistisch de verhouding "geest (mentaal leven) / materie (fysicaal gegeven).

COGN-40

Kritiek.

Engel bekritiseert Ryle's redeneringsschema.

1. Dergelijke definities zijn tautologisch (zij zeggen hetzelfde in het gezegde als in het onderwerp, al ziet het er anders uit). Men kan de geëigende gedragingen niet nader omschrijven tenzij door zich te beroepen op andere

mentale termen. Maar hoe die andere mentale termen die op mentale toestanden slaan, nader bepalen zonder opnieuw beroep te doen op de mentale toestand die men wil definiëren (cirkelredenering)?

Daisy zal ongetwijfeld enkel geloven dat het gaat regenen indien (omdat) zij gelooft dat het gaat regenen

Opm.-- Engel blijft hiermee nog te veel binnen Ryle's denktrant.

2. Indien mentale termen op gedragsdisposities slaan en dus enkel verwoordbaar zijn in behavioristische termen, dan kunnen zij onmogelijk de oorzaken zijn van dat gedrag.

Engel beroept zich hierbij op het gemene verstand terzake (wij zouden ook kunnen zeggen: op het onmiddellijk gegeven of fenomeen), d.i. op een volkspsychologie.

Zo: "Indien de omstandigheden A enz. een feit waren, dan zou (= besluit van haar wil) Daisy haar schattig regenschermpje meenemen, enz. omdat Daisy gelooft dat het gaat regenen".

Opm.-- Klaarder: geloof ontstaat o.g.v. ervaring (de lucht ziet grijs en de eerste droppels vallen: "Het gaat regenen"); de wilsakt (Daisy's besluit) ontstaat o.g.v. haar geloof dat het gaat regenen.

Zo ervaart de gewone mens, met zijn gezond verstand, de ketting der oorzakelijkheid. Mentaal en fysicaal lopen ineen of naeen! Maar het mentale wordt niet tot een dispositie van gedrag (een puur onderdeel van gedrag) herleid en is dus geen puur epifenomeen van gedrag : het komt tot zijn recht als een andere dan fysicale wijze van beïnvloeden.

Juist doordat het cognitivisme te allen prijze het mentale minimiseert, ja, elimineert, krijgt het taalgebruik ervan, in logistische termen dan nog, zo' eigenaardig - onnatuurlijk, artificieel - uitzicht.

De volkspsychologische logica heten logistici "de natuurlijke logica" (met haar semantiek), waardoor zij willens nillens insinueren dat de logistiek een artificiële logica is. Kunstmatigheid die in wiskunde en aanverwante op haar plaats kan zijn maar die in het dagelijkse taalgebruik meermaals artificieel overkomt. Zoals in Ryle's redeneringen.

COGN-41

10.4 De "type/ type" identiteitstheorie (41/45)

Bibl. st. : *P. Engel, Introduction à la philosophie de l'esprit*, Paris 1994-2, 25/29.

Indien men het dualisme en het logisch-behaviorisme verwerpt, dan lijkt de simpelste oplossing op de ene of andere manier geest met brein (hersenen) identificeren. Aldus Engel.

Bibl. st.:

-- *J.J. C. Smart, Sensations and Brain Processes*, in: *Philosphical Review* lxviii 141/156 (1919);

-- *D. Armstrong, A Materialist Theory of Mind*, London, 1968.

1.1. ***Theoretische reductie.***

Dat men zo identificeert, is het resultaat van een reductie van sommige types van werkelijkheden - b.v. wat het gemene verstand 'water' of 'warmte' heet - tot andere types van werkelijkheid - H2O (water) of heftige moleculenbewegingen (warmte) - .

1.2. ***Feitelijké situatie.***

Dat soortgelijke reducties van mentale tot fysicale, resp. neurowetenschappelijke werkelijkheden nog niet (universeel aanvaardbaar) bewezen zijn, deert de identiteits-theoretici niet : zij leggen enkel een model voor van wat dergelijke reducties zouden (contrafactuele uitlating) zijn.

2. ***Empirisme.***

Indien echter deze reducties ooit bewezen zouden zijn, dan zouden zij neerkomen op empirische, d.i. in de feiten vastgestelde reducties. Niet zomaar zoals de logisch-behavioristen voorstaan, op (taal)analytische definities (van de betekenissen van de mentale termen) gesteund.

Opm.-- Engel's kritiek begint met het vooropstellen van het begrip "strikte identiteit". Deze wordt gedefinieerd als een symmetrische (wederzijdse) betrekking: "Indien a = b, dan is b = a". Waarin de termen gelijkwaardig zijn. Dit terwijl de "type/ type" - theorie blijkbaar de fysicale, resp. neurofysiologische term als verklaring doorslaggevender, d.i. ongelijk, dan de mentale aanziet.

Immers getrouw aan het diepe fysicalisme over causaliteit stelt de identiteitstheorie dat echter veroorzaking enkel fysicaal, resp. neurofysiologisch mogelijk is.

M.a.w.: i.p.v. "a = b" is het "a =/ b".

Goed maar wat is het dan met het begrip “strikte identiteit”?

Antwoord: het gaat helemaal niet daarover! Want de hier bedoelde identiteit impliceert de onderwerping, de onderschikking van één der termen der ‘identiteit’ aan de andere.

COGN-42

Nog eens de identiteitsbetrekking.

Het axioma van de ononderscheidbaarheid van al wat identisch is (“de wet van Leibniz,) beheerst deze betrekking: (Vx)(Vy)(x = y) --> (Fx = Fy). In omgangstaal : “Voor alle x en y (geldt dat) indien x = y, dan alle eigenschappen van x zijn identisch met alle eigenschappen van y”.

Een mentale eigenschap (// water) - zo : “Ik zie een rode kleur” of “Zij denkt aan iets moois” - is onmogelijk op die wijze (alle = alle) identisch met een fysicale eigenschap (// H2O) van het brein (de hersenen). Want de toestanden van het brein zijn (op zich) noch rood noch iets moois. En omgekeerd de ruimtelijke, scheikundige, elektrische breineigenschappen kunnen niet aan mentale eigenschappen, processen, toestanden toegeschreven worden. Reden zij zijn wezensverscheiden! Het ene is het andere niet!

Uitweg.

De reductionistische materialist tracht tweevoudig te weerleggen.

a. Niet de inhoud van mentale toestanden wordt met een hersenstoestand vereenzelvigd doch wel het feit (de gebeurtenis) dat mentale toestanden die inhoud bevatten, wordt vereenzelvigd met (een type van) een fysicale gebeurtenis.

b. Steunend op het tegenstellingspaar “Sinn (intensie)/ Bedeutung (extensie, referentie)” van G. Frege zegt de identiteitstheoreticus: niet de intensie wordt geïdentificeerd maar de extensie.

Terloops: de twee intensies “Jonkvrouw Mathilde d’ Udekem d’ Acoz” en “de verloofde van prins Filip” refereren naar (d.i. slaan op) dezelfde vrouw (haar extensie).

Terloops ook: niet verwarren met het scholastische koppel “begripsinhoud/ begripsomvang” (waarbij twee inhouden op twee omvangen slaan).

Identiteitstheoretische toepassing:

"Al is mijn pijn een activering van C-vezels, zij toont zich niet als dusdanig (d.i. met de fenomenale en kwalitatieve kenmerken)" Fregiaans: "Mijn pijn heeft een (mentale) intensie (Sinn) maar dat is iets anders dan de referentie (Bedeutung), dat waarnaar de intensie verwijst (de doorleefde pijn, is niet maar verwijst naar de fysicale toestand die zij in feite (natuurkundig gezien) is".

Opm.-- Zelfs wie niet thuis is in de fregiaanse theorie, voelt dat de identiteits-theoreticus hiermee twee domeinen verwart, het talige der namen voor éénzelfde zaak en het mentale/ fysicale in hun verhouding.

COGN-43

De kritiek van S. Kripke.

In diens *Naming and Necessity*, Oxford, 1980. -- Vereenvoudigd komt deze kritiek hierop neer.

1. Vooropstelling is een stelling van de modale logistiek (die het over noodzakelijk / niet-noodzakelijk/ noodzakelijk-niet heeft) die luidt als volgt : "Identiteitsuitspraken, indien zij waar zijn, zijn noodzakelijk waar".

Toepassing; "Indien pijngevoel de activering is van C-vezels, dan is het dit noodzakelijkerwijze".

Opm.-- Indien het tot de definitie van pijngevoel behoort "activering van C-vezels" te zijn, dan is dit in kantiaanse termen een 'analytisch' oordeel, d.i. een oordeel gesteund op de analyse van wat bij definitie en dus a-priori gegeven is. Wat altijd een noodzaak uitmaakt.

Dat druist in tegen het reductieve identiteitsdenken dat stelt dat dergelijke propositie (uitspraak) empirisch is (en in kantiaanse termen een 'synthetisch' oordeel, d.i. gesteund op iets buiten de definitie van het onderwerp van de uitspraak). M.a.w. : men kan maar het oordeel uitspreken indien men over verdere informatie beschikt.

2. ***Meer nog:***

de onmiddellijke ervaring (men kan het een soort cartesiaanse 'intuïtie' noemen) is zo dat het pijngevoel, gebeurlijk bestaat zonder het feitelijk bestaan van een eraan beantwoordende fysicale toestand (nl. in dit geval: activering van C-vezels).

Besluit.

"Mijn pijngevoel is wezenlijk "mijn pijngevoel" en al wat erin aantrefbaar is, is enkel pijngevoel"

Opm.-- Het pijngevoel, als gevoelen van pijn, d.i. als innerlijke ervaring van wat onmiddellijk gegeven is, nl. dat pijngevoel, de gevoelde pijn voor zover gevoelde pijn, overschrijdt zichzelf wel enigszins door de vraag naar de oorzaak ervan maar is in eerste instantie het voelen van de pijn en pas via verdere informatie (als synthetisch oordeel) de oorzaak ervan die zich via de gevoelde. pijn toont als het gevraagde (en niet het gegeven).

Die mentale eigenschap, pijngevoel, is noodzakelijk onderscheidbaar van b.v. een fysicale eigenschap (de oorzaak van de pijn).

Engel acht de directe ervaring van het pijngevoel die het identificeert met wat zich als pijngevoel laat ervaren, "de minst betwistbare vooropstelling" van Kripke's kritiek. -- Terloops : het gaat over pure husserliaanse fenomenologie die gegeven en niet-gegeven onderscheidt.

COGN-44

De kritische opmerking van Engel.

Zij situeert zich op het verlengde van de vorige kritiek. Haar uitgangspunt: de 'intuïtie' die Kripke oproept. Iemand had kunnen (irreëel) pijn voelen zonder de prikkeling van de C-vezels.

Men kan zich immers - op dualistische manier indenken het volgende: een mentale toestand die heel en al losstaat van het lichaam, van iedere fysicale toestand. Want er is geen enkele reden tot geloven dat individuen die éénzelfde mentale toestand doormaken, zich noodzakelijkerwijze in eenzelfde fysicale toestand bevinden. Anders gezegd : het is heel goed denkbaar dat twee wezens zich in éénzelfde mentale toestand bevinden maar zo dat deze tot stand komt n.a.v. fysicale toestanden die van individu tot individu verschillen.

Het "type/ type" - materialisme kan aannemen dat identische mentale toestanden - b.v. pijngevoelens - op verschillende wijze veroorzaakt worden in de neurofysiologie van verschillende dierensoorten : binnen de soorten is er identiteit maar van soort tot soort niet.

Mentale oorzakelijkheid.

Zelfs binnen deze laatste hypothese is er toch het probleem van de mentale

causaliteit.

a. Volgens de identiteitstheorie en haar axioma's is er geen probleem want de mentale eigenschappen zijn fysicale eigenschappen: ipso facto zijn mentale toestanden veroorzakend ineen met de fysicale.

b. Maar als 'verklaring' stelt deze materialistische reactie problemen inzake veroorzaking.

Scenario.

GG. -- Jan staat 's nachts op om een glas water te drinken; hij gaat naar de keuken.

b.1. De volkspsychologische verklaring. -- Hij stelt op omdat hij dorst heeft (ervaring), wenst te drinken en gelooft dat er in de keuken water ter beschikking is (propositionele attitude).

b.2. Identiteitstheoretische verklaring. - Wat Jan (o.m. mentaal bewogen : hij voelt bewust dorst) doet, zijn neurofysiologische gebeurtenissen in de hersenen van Jan. Wel zijn er twee oorzakelijke reeksen: de ene verwoord in mentale termen, de andere in fysicale termen. Doch volgens de identiteitstheorie zijn deze twee identisch.

Opm.-- Men ziet dat men enerzijds voortdurend bewuste processen aanneemt - hoe zou Jan weten dat hij dorst heeft indien hij geen bewustzijn had? -; Anderzijds tracht men ze op te slorpen!

COGN-45

Doch daar rijst het probleem. -- Engel ziet het als volgt.

1. ***De volkspsychologische verklaring.***

Jan' s bezoek aan de keuken 's nachts wordt verklaard o.g.v. diens gekende eigenschappen (samengevat: zijn mentale toestanden en hun regelmatigheden (dorstgevoel/ verlangen naar het lessen/ opstaan / naar de keuken gaan enz.)),-- niet o.g.v. onbekende eigenschappen (b.v. de fysiologie van het dorst hebben). -- Deze worden wel vermoed wanneer Jan zich b.v. afvraagt waardoor het komt dat hij deze nacht zo'n dorst heeft.

2. ***Explicatieve uitsluiting.***

Bibl. st.: *Jaegwon Kim, Exclusion and Mental Causation*, in: *Villaneuva, E, ed., Information, Semantics and Value*, Oxford, 1990, 39/43.

Onder "explicatieve uitsluiting" verstaat men het feit dat, gezien axioma's,

éénzelfde fenomeen niet kan leiden tot meer dan een volledige en onafhankelijke verklaringen. M.a.w.: men ziet, men wil maar zien juist één verklaring.

Engel.

Opdat een tweede reeks oorzakelijke gebeurtenissen - de fysiologische (die om te beginnen onbekend is en niet klaar voor het bewustzijn staat) - ook maar iets zou kunnen echt verklaren, moet eerst de verhouding tussen deze fysicale reeks en de mentale reeks al gekend zijn.

Welnu, binnen de identiteitshypothese heet die verhouding 'identiteit' (zij vallen samen).

Maar dan rijst een dilemma: ofwel bewaart de mentale reeks haar verklarend vermogen (dat de volkspsychologische theorie duidelijk ziet er beaamt) ofwel niet.

Dit laatste is het geval want a-priorisch stelt de identiteitstheorie dat enkel de fysicale, resp. neurofysiologische reeks gebeurtenissen/ eigenschappen echt verklaart. Er kan dus geen tweede verklaring zijn. Wat in de zin van Kim "explicatieve uitsluiting" plegen is.

M.a.w.: de mentale verklaring wordt herleid tot een epifenomenale verklaring: het dorstgevoel, de wil om te lessen e.d.m. van Jan 'begeleiden' (b.v. als dispositie van gedrag) weliswaar de volgorde der fysicale, resp. neurofysiologische gebeurtenissen maar verklaren niets.

Ziedaar een zoveelste epifenomenisme.

COGN-46

10.5. Verdubbeling der explananda (46)

Bibl. st.: *P. Jacob, Causalite,* in: *O. Houdé e.a., éds., Vocabulaire de sciences cognitives*, Paris, 1998: 70/ 72. -- Steller vertegenwoordigt het fysicalisme. - 'Explananda' zijn "uit te leggen dingen".

1. *Situering*.

Fysicalisten stellen dat iemands mentale toestanden in feite zijn hersentoestanden zijn. -- Daardoor worden zij geconfronteerd met het probleem van de explicatieve uitsluiting (andere verklaringen uitsluiten). Zo : "Is de inhoud van intentionele akten niet van iedere veroorzaking beroofd door

de onderliggende eigenschappen van de hersentoestand? Volstaan deze eigenschappen om een lichamelijk gebaar te produceren?".

Jacob ziet twee 'strategieën' voor de fysicalist om aan de explicatieve uitsluiting te ontsnappen :

a. het functionalisme en **b**. de verdubbeling der explananda.

2. *Explanandaverdubbeling*.

In tegenstelling tot een fysicale eigenschap is de inhoud van b.v. mijn geloof geen herseneigenschap. Het is een (vanuit het brein gezien) uitwendige eigenschap die functie is van mijn 'historische' (mijn levensgeschiedenis betreffende) contacten met de omgeving.

Scenario.

Een verdeelautomaat geeft bij insteken van een muntstuk een drank af.

De munt bezit **a.** inwendige (fysicale) en **b.** uitwendige (in dit geval: economische of geldwaarde) eigenschappen. Kan nu de geldwaarde ervan voor een fysicalist iets veroorzaken?

De afgifte van de drank is enkel veroorzaakt door de fysicale eigenschappen. De reden echter van die afgifte is de geldwaarde van het muntstuk. Want er is een betrouwbare correlatie tussen de geldwaarde en de fysicale eigenschappen van het stuk. Deze verklaart waardoor bij iedere insteek het apparaat drank afgeeft. Het lichamelijk gebaar is enkel een gedeelte van het totale gedrag.

Mijn mentale bijdrage (mijn geloof verklaart mijn insteek niet maar enkel de structuur van mijn gedrag, die de regelmatige samenhang "hersentoestanden/ lichamelijk gebaar" omvat. Ziedaar één der strategieën (uitwegen, methodes) waardoor de fysicalist zijn axioma's 'redt'.

COGN-47

10.6. Functionalisme (47/48)

Bibl. st. : *P. Engel, Introduction à la philosophie de l'esprit*, Paris 1994-2, 30/39.

Baanbrekend inzake functioneel denken is *Hilary Putnam, Minds and Machines*, Cambridge Univ. Pr., Cambridge, 1960-1.

De denktrant vertoont vele varianten. Engel typeert de voornaamste.

1. ***Behaviorisme.***

Het organisme is een systeem met een zwarte doos : het gedrag ervan ('output') hangt of ("is functie van") de stimuli ('input') en de eigen toestand. -- Kritiek: te simpel!

2. *Functionalisme*.

Binnen de zwarte doos situeert de functionalist een stel andere zwarte dozen en een stel tussentoestanden: iedere inwendige toestand is functie van a. de input, de inkom, en b. de eigen toestand. De input komt én uit de buitenwereld én uit andere toestanden (deeldozen).

a. *De volkspsychologie.*

Deze kent het functionalisme. -- Iemand stelt een daad A omdat hij gelooft dat p, verlangt dat q, en gelooft dat door A te stellen hij zal bewerken dat q.

Maar het feit dat hij gelooft dat p functie is van het feit dat hij ervaart dat r - of het hem te binnen valt dat t - , het feit dat hij verlangt dat q afhangt (functie is) van andere verlangens en andere mentale toestanden, enz., al die gebeurtenissen compliceren het stellen van de daad A.

b. *De functionele psychologie.*

Zij stelt dat dit stel toestanden alle bijeengenomen 1.a. een welomschreven oorzakelijke rol (functie) vervult, 1.b. een globale rol (functie) speelt, b. waarbij de ene toestand de andere beïnvloedt die er functie van is.

M.a.w. - een mentale toestand vertonen is een oorzakelijke rol spelen die gedefinieerd wordt door het complex betrekkingen van toestand tot toestand binnen het systeem.

Zo kan het geheugen (een functie) het lange-afstandsgeheugen en het korte-afstandsgeheugen omvatten. Deze twee zijn in interactie met andere deelfuncties (b.v. 'adressen'). Zo kan men analyseren totdat men de 'elementaire' (niet verder ontleedbare) elementen (functies) of, zoals *D. Dennett, Intentional Systems*, in: *Brainstorms*, M.I.T. Press, 1978, zegt "de stupide deelroutines" bloottrekt.

Ziedaar het kerninzicht dat in varianten, geduid wordt.

COGN-48

Het begrip 'functie'. -- Engel bespreekt het tweevoudig.

a. *Logi(sti)sch*

Een berekenbaar algoritme. -- Cr. H. Putnam. Deze duidt de mentale toestanden als een Turingmachine (een 'toestel' dat met resultaat een algoritme kan berekenen). De computer is de metafoor van het functionalisme voor het mentale leven.

b. *Teleologisch.*

'Teleologie' is het ter sprake brengen van al wat er is om te (doel en doelgerichtheid). Zo: het hart is er om het bloed te doen omlopen.

Beide duidingen.

In beide is een mechanisme voorzien dat de functie onderbouwt. -- In beide staat het functionalisme betrekkelijk onverschillig t.o.v. de materiele of fysicale verwerkelijking van dat mechanisme.

a. Een Turingmachine dat een programma van een ordinator beschrijft, kan al dan niet ingebouwd worden in een toestel met elektronische of andere bestanddelen. --

b. Een verbrandingssysteem b.v. (een lamp, een oven en zo) kan al dan niet uit metaal bestaan.

Het beslissende.

In beide komt het aan op de 'abstracts' functie die het fenomeen beheerst. In computertaal uitgedrukt : de 'software' (en niet de hardware) is doorslaggevend.

Het verschil met de identiteitstheorie.

1. Die 'software; dat fundamenteel mechanisme, maakt een zeker onderscheid duidelijk tussen de identiteitstheorie en het functionalisme. -- De functionele kenmerken - dat wat b.v. een lamp geschikt maakt om te verlichten (haar doelgerichtheid) - zijn onderscheiden van de fysicale kenmerken van datgene waarin die functie belichaamd wordt. Zo kan een lamp een elektrische lamp zijn of een petroleumlamp in metaal. Dat is het fysicale aspect. Naar beide behelzen een mechanisme dat ze geschikt maakt om een doel te bereiken, nl. verlichten (dat zou dan de 'software' zijn van de lamp). Om die metafoor eventjes te gebruiken.

2. M.a.w.: een zeker dualisme (in de computer de tweeheid "software (om te) / hardware (machine)"; in de lamp "het verlichtende / het apparaat) is meteen aanwezig.

Materialisme.

De meeste functionalisten herleiden de mentale functies (en haar causale rollen) tot een stel functies en deelfuncties die wezenlijk fysicaal zijn. “Het functionalisme is wel degelijk een materialisme” (P. Engel; o.c., 32).

COGN-49

10.7. Anomisch monisme (49/50)

Bibl. st. : *P. Engel, Introduction à la philosophie de l’esprit*, Paris 1994-29 39/45.

-- *Don. Davidson, Essays on Action and Events*, Oxford Un Pr., 1980, heeft een sprekende titel. Davidson is de hoofdfiguur van dit soort materialisme dat als het minst reductionistisch doorgaat.

Ontologie.

Deze is beschrijving van gebeurtenissen (nominalisme). - Davidson ziet overal fysicale en mentale ‘gebeurtenissen’ (‘events’), d.i. singuliere fenomenen.

Een gebeurtenis kan beschreven worden hetzij in fysicale termen (dan is zij fysicaal) hetzij in mentale termen (dan is zij mentaal). Mentaal: “Ilona gelooft dat de aarde rond is”. Fysicaal: “De aarde is rond”.

Basistheorie. --Twee aspecten: oorzakelijke interactie en wetten.

a.1. Minstens sommige gebeurtenissen vertonen ‘oorzakelijke interactie met fysicale gebeurtenissen: een geluid kan het horen ervan veroorzaken; de bedoeling iemand te slaan kan een lichamelijke beweging veroorzaken.

a.2. Wetmatigheid. -- Waar oorzakelijkheid is, is wetmatigheid zoals David Hume, de verlichter, zei: “Waar oorzakelijkheid is, is regelmaat’: Gebeurtenissen, indien verbonden in de vorm van “oorzaak/ gevolg”, zijn noodzakelijk beheerst door strikte wetten (nomologie). Voor Davidson is ‘strikt’ dat wat de natuurkunde kent als wetten.

b. Mentaal anomisme.-- “A (= zonder). nomos (= wet)”. Strikte wetten die toelaten mentale gebeurtenissen te verklaren en te voorspellen, bestaan niet (mentaal anomisme).

M.a.w.: strikte psychologische wetten bestaan niet. Zelfs psychofysicale wetten zijn er niet. -- Het mentale is holistisch : een mentale toestand impliceert er vele andere.

Opm.-- De vermelde axiomata lijken een inconsistentie te bevatten :

a.1. en a.2. Behelzen de ontkenning van b., terwijl a.2. en b. a.1. ontkennen en a.1. en b. a.2 ontkennen. Toch lijkt Davidson ze te willen 'verzoenen'.

Al bij al is Davidson' s metafysiek een zoveelste variante van het drietal axioma's dat hoger (Cogn. 38) vermeld werd en waarvan duidelijk is dat er contradictie mee gemoeid is.

COGN-50

Scenario.

"Hij ging naar de bidplaats omdat hij zijn oude tante ter wille was". - Deze zin drukt een oorzakelijk verband uit tussen een mentaal gebeuren (attitude) en een fysicaal gebeuren (lichamelijk gebaar)

Extensie/ intensie.

Zo'n betrekking is geldig op welke wijze men de gebeurtenissen ook beschrijft (extentioneel). - Maar volgens b (strikte psychologische wetten bestaan niet) is er geen wetmatig verband in de aard van "Indien alle ter wille zijn (al of niet t.o.v. een oude tante) dan steevast gang naar een bidplaats". Zo'n verklaring is intensioneel (slaat op de naam) en dus is zij niet wetmatig.

Toch is er een wet die die singuliere veroorzaking onderbouwt (onderliggende structuur) op het fysicale peil, al kennen wij de wet in kwestie niet.

Opm.-- Indien wij dat goed begrijpen, dan is het verband extentioneel en de verklaring ervan intensioneel.

Scenario.

Ik steek de hand uit om een glas te vatten (fysicaal gebeuren). Dat wordt door een neurofysiologisch gebeuren veroorzaakt, al kan ik het als mentaal gebeuren beschrijven, -- b.v. "Ik wens het glas te vatten". Maar die beschrijving slaat niet op het veroorzaken van het vatten: pas de neurofysiologische beschrijving slaat op het veroorzaken van dat lichamelijk gebaar. M.a.w.: de attitude "Ik wens te vatten" heeft niet het vatten veroorzaakt. Attitudes zijn ondoelmatig.

Slotsom.

Het anomisch monisme is een ontologisch monisme: in zekere zin bestaan er enkel ('monos') natuurkundige gebeurtenissen. Zoals Davidson zelf bekent: "Het is een zwak of minimaal materialisme

Toch wordt een soort onherleidbaarheid van de psychologische en zelfs de psychofysicale toestanden staande gehouden : in die zin is het geen puur reductionisme.

Epifenomenisme.

Engel voor de zoveelste maal stelt vast: mentale gebeurtenissen als mentaal veroorzaken niets. Dus zijn zij epifenomenaal. Al 'veroorzaken' mentale gebeurtenissen als 'redenen' fysicale gebeurtenissen, toch is het niet als mentale gebeurtenissen (in mentale beschrijvingen vastlegbaar) maar als fysicale of neurofysicale gebeurtenissen.

Men ziet Engel's hoofdstelling duidelijker worden n.a.v. iedere variante van cognitief materialisme: epifenomenisme.

COGN-51

10.8. Epiloog: Engel' s stellingname (51/52)

Bibl. st. : *P. Engel, Introduction à la philosophie de l'esprit*, Paris 45/47 (*La pertinence causale des propriétés mentales*).

Staan wij tamelijk uitvoerig stil bij iemands mening die gefundeerd is op een grondige kennis van het cognitief materialisme.

Hoofdstelling.

Fysicalisme, logisch-behaviorisme, identiteitstheorie, eliminatief materialisme (de naam zegt het zelf), functionalisme, anomisch monisme vertonen "een veralgemeend syndroom, eigen aan alle materialistische duiding van de geest", nl. epifenomenisme.

Eengemaakte wetenschap.

Het komt allemaal neer op een epistemologisch (wetenschapsleerstellig) probleem dat niet eigen is aan de psychologie in haar verhouding tot de natuurkunde. Dat probleem stelt zich n.a.v. iedere wetenschap in haar verhouding tot de natuurkunde, of het nu over scheikunde, biologie, menswetenschappen gaat.

Stelling.

Al is de natuurkunde axiomatisch ("en principe") de fundamentele wetenschap ("la science fondamentale"), toch is er geen reden om haar oorzakelijke verklaringen in de andere wetenschappen aan te nemen.

De oorsprong van het epifenomenisme.

Een buitenissig fysicalisme ("un physicalisme excessif") is de oorsprong. Engel verwijst naar *H. Mellor/ T. Crane, There is no Question of Physicalism*, in: *Mind* 99: 394, 185/206.

De hoofdvraag.

"Zijn er oorzakelijke verklaringen verwoord in intentionele termen mogelijk?". Engel verwerpt het eliminativisme en het reductionisme. Hij ziet twee mogelijkheden.

I.-- *Nog eens Davidson.*

In de grond luidt Davidson's stelling: "Ofschoon alles in zekere zin zich op fysicale wijze afspeelt, toch kan men beweren dat, inzake echte oorzakelijkheid, er regelmatigheden bestaan die in intentionele termen formuleerbaar zijn.

Al verwerpt Davidson strikte wetmatigheid in de psychologie, toch aanvaardt hij contrafactuele (tegenmodel verwoordende), (irreële) ware veralgemeningen in intentionele termen. Zo: "Indien Inge niet had geloofd dat dit water is, en niet had willen drinken, dan zou zij dit glas niet gegrepen hebben". Dergelijke regelmatigheden zijn de grondslag van onze singuliere verklaringen als wij handelingen door middel van redenen verklaren.

COGN-52

Tweevoudig oorzakelijkheidbegrip.

Volgens Engel zijn er dus twee types van oorzakelijkheid : de intentionele ("redelijke samenhang binnen het handelen en er buiten') en de fysicale (terloops: voor Bertrand Russell was de oorzakelijkheid in de natuur "een overblijfsel van een voorbij tijdvak").

II.-- *Davidson kritisch bekeken.*

Davidson' s opvatting laat niet toe de betrekkingen tussen fysicale en psychologische beschrijvingen juist te duiden.

Uitweg.

De enige uitweg een vorm van functionalisme dat tussen het intentionele en het fysicale een tussenvorm van beschrijven vooropstelt. -- In de materialistische duiding duikt het functionele onder in het fysicale: hoe nl. een mentaal gegeven - b.v. een geloof, een wens, een vrees e.d.m. - als oorzaak ter verklaring duiden indien de ware oorzaak telkens weer van fysicale aard

is?

Twee peilen.

1. Men kan geloven dat de mentalistische verklaring fungeert in de vorm van een samenvatting

2. maar zo dat het bestaan van het fysicaal peil (onderliggend in de diepte) zonder het uitdrukkelijk te verwoorden 'aangeduid' wordt, terwijl men het mentale aspect uitspreekt.

Scenario.

1. Men gelooft dat een metaal "elektriciteit geleidt".

2. Maar zo dat men zich bedient van een dispositionele eigenschap, nl. de wolk vrije elektronen in dat metaal (die het geleidende waarmaken).

M.a.w.: zelfs in natuurkundig spreken dat uitlegt wat er gebeurt, stoot Engel op die twee peilen.

Daarbij wordt het dispositionele niet gewoon herleid tot het fysicale.--Analoog daarmee ziet Engel de psychologische verklaringen die zodoende ertoe aanzetten de mechanismen die het intentionele onderbouwen (onderliggende, subdoxastische of infra - intentionele laag) op te sporen.

Toch ziet Engel telkens weer het fysicalisme met zijn epifenomenisme opdagen.

Men weet niet eens hoe men de onderbouwende laag van onze overtuigingen en wensen en zo zal bloottrekken. Doch zelfs indien deze bloot getrokken was, dan nog functioneren onze gemeenverstandelijke verklaringen perfect.

M.a.w.: Engel verdedigt de praktische waarde van de volkspsychologie (met of zonder inzicht in de onderbouw ervan).